

د لور و زده کړو وزارت
ارستاند لور و زده کړو مؤسسه
د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي
داداري او دپلوماسی خانګه

موضوع:

سیاسي احزاب او ډي نفوذه ډلې

(دلیسانس دورې پایلیک)

Ketabton.com

ترتیب کوونکی: حمید منصور (منصور)

لارښود استاد: مولوی سعیدالله (مصلح)

صلى الله عليه وسلم

تعهد ليک

حميد منصور د عبدالولي زوی
د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی
د اداري او ديپلوماسی څانگي محصل

زه حميدمنصور پوره ډاډ درکوم چې ددې مونوگراف ټوله منځپانگه زما دانفرادي کوبښبونو او هلوځلو پایله ده ، او همدارنگه د اريانا د لوړو زده کړو په مؤسسه کې (سياسی احزاب او ذی نفوذې ډلې) تر عنوان لاندې بله ليکنه نه ده ترسره شوې. او وعده کوم چې دغه مونوگراف به په راتلونکې کې د بلې ليسانس دورې يا هم بلې تحصيلي اداره کې د ليسانس دپوره کېدا موخه د پايلیک په توگه استفاده ترې نه کوم.

ټولي سرچينې او ماخذونه چې په دې مونوگراف کې استفاده ترې شويده په منظم ترتيب سره ذکر شويدي.

حميد منصور (منصور)

منتليک

له هرڅه نه وړاندې دلوي الله (جل جلاله) حمد، ثنا او شکر اداء کوم، چې د دې پرو ناهيليو او ستونزو سره سره يې ماته دا توفيق راوبخښه، چې د اريانا د لوړو زده کړو په موسسه کې د حقوقو او سياسي علومو پوهنځي د ادارې او ديپلوماسۍ په څانگه کې مې خپله څلورکلنه دلسانس دوره په برياليتوب سره بشپړه کړه، نو زه د يو نوي فارغ زده کړه يال په توگه د اريانا د لوړو زده کړو د موسسې حقوقو د پوهنځي د مشرتابه، د ادارې له همکارانو، د درنو او مهربانو استادانو څخه مننه کوم چې خپلې علمي مرستې او کونښنونه يې راڅخه نه دي سپمولي، او همدارنگه په ځانگړي ډول د دې مونوگراف لارښود استاد محترم مولوي سعيدالله (مصلح) څخه يوه نړۍ مننه کوم چې د مونوگراف په ليکلو کې زما بشپړ لاسنيوی وکړ او خپلې گټورې مشورې او لارښوونې يې راته وکړې چې د نوموړي له همکاري پرته به د دې مونوگراف بشپړول ممکن نه وو. په پای کې بايد د خپل لورنده او مهربانه پلار جان او هم دخپلې ټولې کورنۍ له غړو څخه مننه کوم چې ما سره يې پدې تحصيلي دوره کې له مالي لگښتونو سر بيره يې دزياتي حوصلي اوزغم څخه کار اخيستی نودالله ج له دربار څخه ورته دزيات اجر غوښتونکي يم.

حميد منصور (منصور)

تقریظ

دلورو زده کړو په بهیر کې اړینه وي چې هر محصل دخپلې تحصیلي دورې په پای کې د یو ځانگړې سوژې (موضوع) په بڼه یوه رساله یا مونوگراف ولیکي .

دلیسانس په دوره کې د مونوگراف لیکل دهرمحصل له مکلفیتونو څخه دی. په همدې موخه ښاغلی حمید منصور دحقوقو او سیاسي علومو دپوهنځي محصل هم د خپلې تحصیلي دورې پایلیک (سیاسي احزاب او ذی نفوذه ډلې) ترنامه لاندې یې دغه رساله ترتیب او لیکلې ده نوموړی په دې رساله کې دپوره زیار او زحمت څخه کار اخیستی دی زه د لارښود استاد په توگه یې کوبښبونه او هڅې ستایلو ترڅنگ تائیدوم ، باید یادونه ورکړم چې نوموړي محصل دمونوگراف د لیکلو پرمهال له ماسره مشوره کړي او زما لارښوونې یې دمونوگراف په لیکلو کې پوره رعایت کړي دي ، چې د مونوگراف د بشپړېدا لامله ورته مبارکي وایم او د الله (ج)د دربار څخه په ژوند کې ورته د نورو بریاوو غوښتونکی یم .

استاد مولوی سعیدالله (مصلح)

داریانا دلوروزده کړو مؤسسې دحقوقو او سیاسي علوموپو هڅي معاون او استاد

فهرست

سرلیک.....	مخ
سریزه:	1
لومړی فصل.....	7
لومړی مبحث - د سیاسي حزب پېژندنه :	7
دویم مبحث- د سیاسي حزبونو د پیداکې دو په هکله مختلف نظریات:	9
دریم مبحث- د سیاسي حزبونو خصوصیات:	12
څلورم مبحث-د سیاسي احزابو درامنځ ته کېدو اغراض او مقاصد:	14
پنځم مبحث- د سیاسي حزبونو ځانگړې دندې:	15
شپږم مبحث- د سیاسي حزبونو طبقه بندي:	19
۳: د سیاسي احزابو طبقه بندي د کاري ساحې له حیثه:	22
۷ بحث: د سیاسي احزابو گټې او نواقص	23
لومړی جز- د سیاسي دا احزابو گټې:	23
دوهم جز: د سیاسي دا احزابو تاوانونه:	25
۸ بحث: د سیاسي احزابو اهمیت	27
دوهم فصل.....	32
حزبي نظامونه	32
۱ مبحث- رقابتي حزبي نظامونه:	32
۱ جز: دوه حزبي نظامونه	33
۲ جز- څو حزبي نظامونه	33

۳۴	مبحث: غیر رقابتي حزبي نظام:.....
۳۴	۱ جز: یو حزبي نظام:.....
۳۵	۲ جز- دیو حزبي نظام خصوصیات:.....
۳۷	۳مبحث -د دوه حزبي نظامونو گټې او نواقص:.....
۳۷	۱ جز: د دوه حزبي نظامونو گټې:.....
۳۸	۲ جز: د دوه حزبي نظام نواقص.....
۳۹	۴مبحث: د څو حزبي نظامونو گټې او نواقص.....
۴۰	دریم فصل.....
۴۰	د فشار گروپونه.....
۴۱	لومړی مبحث- د فشار گروپونو تعریف او دهغوي متشکله عناصر: ...
۴۴	دریم جز- د فشار تطبیق:.....
۴۵	۲ مبحث-د فشار گروپونو ځانگړتیاوي:.....
۴۵	دریم جز: د فشار گروپونو اوسیاسي احزابو ترمنځ فرق:.....
۴۶	دریم بحث: د فشار گروپونو پيژندنه او یښنه (تقسیم بندي):.....
۴۸	۴ بحث- د فشار گروپونو ځانگړې دندې:.....
۵۰	۵ بحث: د فشار گروپونو سیاسي اهمیت:.....
۵۶	پایله.....
۵۷	وړاندیزونه:.....
۵۹	ماخذونه.....

سريزه

الحمد لله رب العالمين والعاقبه للمتقين والصلوة والسلام علي سيد الانبياء والمرسلين محمد واله واصحابه اجمعين اما بعد: لقد قال الله تعالى في القرآن كريم .

يا ايها الناس انا خلقنكم من ذكرا وانثى و جعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله اتقاكم ان الله عليم خبير¹

هيڅوک نشي کولاي چې په انفرادي ډول دې د ورځني ژوند ټولې چارې په بڼه او منظمه توگه پرمخ بوځي. حتماً به دستونزو او مشکلاتو سره مخ کېږي نو ځکه خو مجبورېږي چې دجامعي نورو وگړو ته مراجعه وکړي او د ستونزې دحل لپاره ورته يوه مناسبه لاره پيدا کړي.

له بل پلوه ننی سياسي اوضاع هم د دې تقاضا کوي چې نه بايد څوک تنها او يوازی پاتې شي بڼه به وي که يوڅوک ترشا يو ملاتړي ولري او ديو چاسره سره خپل فکر شريک کړي.

د دې ترڅنگ هغه امورات او کړنې چې په جمعي ډول او د ډېرو فکرونوزېږنده وي حتماً به څو چنده ترهغو بهترې وي چې په يوازيتوب او تنهائي سره ترسره کېږي

ځکه چې مونږ په دې عقیده لرو چې وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ (خپل کارونه په مشورې سره وکړئ)

نو ځکه خو لازمه ده چې اشخاص دې حتماً دنور سره همانگي ولري ترڅو يې له يو پلوه دپروردگار عالم رضا حاصله کړي وي او له بل پلوه

¹: القرآن كريم . [سورت حجرات ايه ۱۳]

به يې په ورځنيو چارو کې ديوبل سره په تعاون او همکاري کې برخه اخيستي وي همدارنگه ديوبل سره به يې صلاح او مشوره کړي وي او دخپلو ورونو لپاره به يې ځان يوې لوي قرباني ته هم آماده کړي وي.

ضرور ده چې دا غه ټولنيز والي او اجتماعيتوب نه بايد دهغه څه لپاره وي کوم چې دپروردگار عالم دخفگان او دملت په ضرر تماميږي. بلکې دغه يوځاي والي بايد تنها د اسلام دمبارک دين دپرمختگ او دخپلو اولسونو دھوسا او ارم ژوند دتېرولو لپاره وي او بس.

په نننيو دولتونو کې يو سلسله داسې سازمانونه رامنځ ته شوي دي چې پکې دگډون له کبله کېدای شي چې همدغه پورتي فکتورونه په اسانۍ سره ترلاسه شي.

داچې څنگه په دغو سازمانونو کې گډون وکولای شو او څنگه و پوهيږو چې گواکې زمونږ ارامونونه دي همدلته تحقق پيدا کړي. لازمه ده چې مخکې ترگډون له هغوی سره پوره اوکامله بلدتيا ولرو. نوځکه خو ما هم دخپلې څلور کلنې تحصيلي دورې دپاي دسند لپاره همدا موضوع وټاکله ترڅو له يو پلوه مي خپله وجيبه او مسؤليت ترسره کړي وي او له بله پلوه به مي کېدای شي چې خپلو وطنوالو ته په همدې نيمگړي ليکنه کې يوڅه ورکړي وي په همدې هيله مي خپله دغه ليکنه په دريو فصلونو و وېشله چې لومړي فصل کې دسياسي حزبونو پيژندنه، خصوصيات، دندې، طبقه بندي دسياسي حزبونو گټې او نواقص او بالخره دسياسي حزبونو اهميت تشریح شوي دي.

دوهم فصل يې حزبي نظامونو ته ځانگړي کړي شوي دي چې پکې دحزبي نظامونو پېژنده او همدارنگه د دغو نظامونو گټې او نواقص تشریح شوي دي.

په دريم فصل کې بيا د فشار گروپونه تشریح شوي دي چې پکې د فشارگروپونو پېژندنه او متشکله عناصر، د فشارگروپونو تقسیم بندي، د فشارگروپونو دندې، د فشارگروپونو اوسياسي احزابو ترمنځ فرق او بالخره د فشارگروپونو سياسي اهميت پکې واضح شوي دي، او ترټولو نه روسته بيا په کې بيا تبصره لري اوبس، په پای کې دلوي خداي (ج) دربارته لاسونه لپه کوم او وایم چې اې خدایه! په گران هیواد کې دتل لپاره یو اسلامي نظام حاکم کړی.

دموضوع داختر لاملونه:

دا موضوع مې دڅېړنې اولیکنې لپاره ځکه وټاکله چې :

۱- دافغانستان خلک په دې پوه شی چې کوم ډول سياسي حزب کې گډون وکړي.

۲- د سياسي حزبونو گټې څه دی.

۳- اپوزيسيون شتون په هیواد کې څه گټې لری او یو اپوزيسيون کومې نقطې په نظر کې ونیسی چې د هیواد او خلکو په نفع تمام شی .

۴- ذی نفوذه ډلې په سياسي احزابو کې کوم رول ولری.

۵- دافغانستان اپوزيسيون څه ډول رول باید په موجوده وخت کې تر سره کړی.

دموضوع مسئله : که څه هم ددې موضوع په اړه ډېرزيات کتابونه، مقالې، مونوگراف او څېړنې شوي دي، خو ما غوښتل چې ديوې مشخصې موضوع په اړه پرې د بشپړو معلوماتو راټولونه وکړم ترڅو لوستونکي ترې خبرکړم.

دموضوع هدف :

دغه موضوع دلاندې اهدافو او موخو په پام کې نيولو سره ليکل او ترتيب شويده .

- i. احزاب د ديموکراسۍ دملاتير تشکېلوي نوځکه خو دنويو ديموکراتيکو حکومتونو لپاره د احزابو شتون يوضروري امر دي څرنگه چې په ښې حکومتدارۍ کې د احزابو شتون حتمي دي نو احزاب چې يولر خاص او ځانگړې دندې پرمخ بوځي.
- ii. احزابو او ذی نفوذه ډلو پيژندنه .
- iii. خپل ځان او درانه لوستونکي دسياسی احزابو، ذی نفوذه ډلو او حزب اختلاف په اړه معلومات تر لاسه کړی.

دموضوع اهميت :

ننی سياسي اوضاع د دې تقاضا کوي چې نه بايد څوک تنها او يوازی پاتې شي ښه به وي که يوڅوک ترشا او يو ملاتړي ولري او ديو چاسره خپل فکر شريک کړي ، د دې ترڅنگ هغه امورات او کړنې چې په جمعي ډول او د ډېرو فکرونو زېږنده وي حتمًا به څو چنده ترهغو بهتري وي چې په يوازيتوب او تنهائي سره ترسره کېږي ، داچې حزبونه دخلکو سره سر اوکار لري اوخلک هم دگوندونو په اساس کولاي شي چې دخپلوحقوقوبرخمن شي همدغه سياسي گوندونه دي چې دحکومت توجه

دخلکو خواته را اړوي پس په حقيقت کې همدغه گوندونه د خلکو او حکومت ترمنځ ديوپل حيثيت لري او کله چې گوندونه دخلکو دحقوقو څخه حمايت کوي په حقيقت کې گوندونه خلکو ته دامفکوره هم ورکوي چې دوي يواځې ندي او دحکومت په وړاندې مطلق کمزوري هم ندي.

پخوانيو ليکنو ته منطقي کتنه:

ددې موضوع په اړوند مخکې هم ځينې ليکنې ، مقالې ، رسالې او مونوگرافونه ليکل شويدي او هم په افغانستان کې ډول ډول په مختلفو فکرونو، سياسي ډلې ، سياسي احزاب او ډي نفوذه ډلې په پراخه کچه شتون لري ، مختلف سياسي فعاليتونه کوي ، د خپلو موخو د پوره کيدا لپاره ډول ډول کړنلارې او تگلارې وضع او وړاندې کوي ، مختلفې برنامې او ليکنې خپروي ، چې سياسي احزاب په مختلفو شکلونو را پېژني خو ما دلته دخپل اړوند پوهنځي څخه دفراغت دمنلو په موخه خپل ټاکل شوي مونوگراف (سياسي احزاب او ډي نفوذه ډلې) دلنډې پېژندنې ارزښت او گټو په اړوند دمونوگراف په کچه وړاندې کړ.

دموضوع اړوند پوښتنې :

ددې موضوع اړوند کليدي پوښتنې په لاندې ډول دي .

- 1- سياسي احزاب کوم او څه فعاليتونه سرته رسوي ؟
- 2- سياسي احزاب او ډي نفوذه ډلې دحکومت او سياست په جوړښت کې څه نقش لري ؟
- 3- په افغانستان کې سياسي احزاب گټې لري او که زيانونه ؟
- 4- ډي نفوذ ډلې کومې دي او کوم کارونه کوي ؟
- 5- سياسي احزاب او ډي نفوذه ډلې خپلو کې څه توپير لري ؟

دموضوع دلیکلو تگلاره :

ددی موضوعمودلیکنی تگلاره کتابتوننی ده یعنی دموضوع اړوند معلومات، اطلاعات مو دکتابونو اوبعضی موضوعگانې مې د انټرنیټ څخه دڅېړنی داصولو سره سم را اخیستی دی او ځای پرځای کړې مې دي .

لومړی فصل

لومړی مبحث - دسياسي حزب پيژندنه :

دانگليسي ژبې Party يا دفرانسې دParti لغت چې دPartir مصدر دي دتللو او برخې په مانا دي چې معادل يې په فارسي کې حزب او په پښتو کې گوند دي.

په سياسي ادبياتوکې دتاريخ په لحاظ همدغه لغات دطبعي په مانا هم تعبير شوي، په قرون اوسطي کې دParti په نظامي مفهوم استعمالېده او د19قرن په اوږدوکې دParti لغت د فکر دڅرنګوالي سره مترادف وو. دسياسي احزابو لپاره يولر تعريفونه شوي دي چې مونږ يې دلته يو څو دنموني په ډول ذکر کوو.

1: **ارموند بورګ سياسي حزب دارنگه تعريفوي:** سياسي حزب دخلکو هئيت دي چې دملې منافعودساتني لپاره دمشترک کوشش په وجه دبعضي سياسي اصولو دتوافق په اساس سره يوځاي شوي وي.

2: **دگتل له نظره دسياسي حزب تعريف:** سياسي حزب د زياتو او کمو خلکو څخه ترکيب شوي چې ديوسياسي واحد په نوم عمل کوي او د رائي ورکولو دحق څخه په استفادې سره غواړي چې په حکومت باندې سلطه پيداکړي او خپل عمومي سياستونه پرې عملي کړي.

3: دجیل کرسټ له نظره : سیاسي حزب دخلکو یوه منظمه ډله ده چې دمشرکو سیاسي نظریاتو لرونکې وي او د یو سیاسي منزلت او مقام دلاسته راوړلو لپاره هڅه او کوشش کوي.²

4: بنجامین کنستان یې بیا دارنگه تعریفوي: د داسې خلکو یوځای کېدل چې د یوشان نظریاتو ملاتړ وي له حزب څخه عبارت دي.

همدارنگه دافغانستان د1388 هـ ش کال دسیاسي گوندونو قانون دوهمه ماده سیاسي گوند دارنگه تعریفوي. (د دغه قانون په مفهوم سیاسي گوند دحقیقي اشخاصو سازمان شوي ټولنه ده چې د دې قانون او اړوندې اساسنامې له حکمونو سره سم سیاسي موخوته په ملي او سیمه ییزه سطحه فعالیت کوي) او یا هم سیاسي گوند دارنگه تعریف کوو ، چې سیاسي گوند دخلکو یوه منظمه ډله ده چې پرحکومت د فشار راوړلو له کبله دملي منافعو ساتنه کوي او پرخلکو خپل نظریات او عقاید تطبیق کوي او د دې ترڅنګ د قدرت گدی دلاسته راوړلو لپاره هڅه او کوشش کوي.

ځینې محققان د یو حزب دتشکېل لپاره بعضي شرطونه لازمي بولي چې دهغوي له ډلې څخه جوزوف لاپالومبارو او مایرون وینز د حزب دتشکېل لپاره دغه څلور شرطونه لازم گڼي.

۱: د دايمي مزکزي تشکېلاتو لرل ۲: دخانگو لرل چې دمرکز سره دايمي ارتباط ولري ۳: دخلکو ملاتړ ۴: دسیاسي قدرت دلاسته راوړلو لپاره هلي ځلي:³

²: عالم، عبدالرحمن . (۱۳۷۳ ش هـ) . بنيادهاي علم سياست، نشر تهران
³: بشریه، حسین. (۱۳۷۰ ش هـ) . آموزش دانش سياسي، نشر نگاه معاصر.

دويم مبحث- د سياسي حزبونو د پيداكي دو په هكله مختلف نظريات:

د حزبونو د پيداكي دو په هكله دوه عمده نظري وجود لري چې يوه يې نهادي بله يې تاريخي - نزاعي نظريه ده چې دواړه به يې تر مطالعي لاندې ونيسو.

۱ جز: نهادي نظريه :

موريس او ورژه د سياسي حزبونو د قوت او په خلكو كې د زيات محبوبيت د لاس ته راوړلو لپاره اصلي علت دنوي حزبونو د جوړښت نظم او ترتيب گڼي. دي وايي چې د حزب په معرفت او پيژندگلوۍ كې دهغه د اعضاؤ يابرنامو څخه د حزب جوړښت څوچنده مهم دي چې دغه جوړښت د پارلمان د پراخوالي سره نژدې رابطه لري او هغه هم په خپلو عمومي رايوباندي متكي وي هرڅومره چې درائي حق پراخوالي پيدا كوي په همغه اندازه درائي وركوونكو د ترتيب او تجهيز ضرورت هم زياتيري له دې حايه ده چې د حزبونو پيداښت د پارلماني ډلو او انتخاباتي كمېټو پيداښت پورې تړلي دي په عين حال كې داسې حزبونه هم وجود لري چې د دې حلقو څخه دباندې تولد شوي وي په همدې دليل دو ورژه دنوي حزبونو د پيداكي د لپاره دوه ډوله منشاء ذكر كوي يوه يې پارلماني او بله يې خارجي منشاء ده. اوله منشاء د پارلماني ډلو او انتخاباتي كمېټو د اتفاق څخه رامنځ ته كيږي.

د دغه دوه عناصرو دايمي ارتباط او هماهنگي چې مورني سلولونو په نوم هم ياديږي په طبعي توگه صورت نيسي چې د موجوده نماينده گانو د سياسي قدرت د تحفظ له تمايل څخه لري وي.

او خارجي منشاء په هغه حزبونو پورې تړاو لري چې دهغوي لومړنی هسته او وجود په اول کې د افکارو په جمع والي، په عمومي اوسېدن ځایونو او حتي ديوي ورځپاڼې د طرفدارانو په توګه رامنځ ته کېږي. لکه څرنګه چې اکثره دکارګرو احزاب دصنفي اتحاديې په شکل رامنځ ته شوي دي چې دهغوي له ډلې څخه دانګلستان دکارګر حزب چې ديو انجمن په توګه رامنځ ته شوي دي په همدې توګه دو ورژه واي چې که یو حزب په هر صورت تاسیس شي دخلکو ملاتړ ته به نهایته ضرورت لري. دیمون آرون هم د حزبونو دمنځ ته راتګ لپاره دوه منشاء وي ذکر کوي کومې چې مخکې ذکر شوي ولې نوموړي په درېمه نړۍ کې ديوګوني حزب د منځ ته راتګ لپاره دوهمه منشاء بېخ او بنیاد ګڼي ځکه چې د دغه ډولو احزابو ارتباط دپارلمان او خلکو د رائي سره له اوله قطع شوي وي. یوبل عالم دانیل لوي سلرپخپل کتاب (تطبيقي سياست) کې بیا د احزابو منځ ته راتګ په درېو کتګوريو تقسیم کوي (پارلماني، ریاستي او خارجي)

۲ جز: تاریخي - نزاعي نظریه :

دغه نظریه دلاپالمبارا او واینر برعکس ده او دماکس وبر، رکا او لیپست له نظریاتو سره هماهنگي لري.

د وبر له نظره دسیاست اصلي موضوع ”سلطه” ده او دي حزب هم له همدې نظره تعریفوي نوموړی زیاتوي چې (حزب دسلطې او امتیازاتو دلاسته راوړولو وسیله ده) په نتیجه کې دي واي چې حزب یوه پخوانی پدیده ده چې په مختلفو شکلونو سره پیداشوي دي چې دنموني په ډول په قرون اولي کې دگلف ”Guelfes” او ژېبلن ”Gibelins” څخه یادونه

کوي چي او دغه ډله دپاپ دقدرت طرفداران او دوهمه ډله (ژيبان) يي دامپراطورانو طرفداران و.

د وېر له نظره دپروني او ننني حزبونوترمنځ کوم فرق نشته دي واي چي ننني حزبونه دمخکينو حزبونوتطبيقي شکل دي چي ځانونه يي د ديموکراسي، انتخاباتو، عقلانيت او مدرنيت د ټولو اجزاو سره يي ځان برابر کړي دي، هغه څه چي ثابت پاتې کېږي هغه دسلطې مفهوم دي چي دهغي شکلونو تغير کړي او دځان لپاره يي نوي قالبونه اختيار کړي دي.

د رکان او لپيست له نظره هم نوي سياسي حزبونه دپخوانيو احزابو يو متحول او منظم شکل دي. دغه ليکوالان د اروپا دنوي تاريخ لاملونه دوه عمده انقلابونه گڼي چي يو يي ملي اوبل يي صنعتي انقلاب دي. چي ملي انقلاب له يو پلوه دولت او کليسا او له بل پلوه مرکزي او خواو شافرهنگ يي سره په مقابله کې اچول او همدارنگه صنعتي انقلاب هم له يوپلوه بناري او اطرافي او له بل پلوه کارگر او کارفرما سر مخ کول.⁴

د دې نزاع دطرفينو څخه به چي هريو دمقابلي په جريان کې له منځه لاړ پاتې شوي بل يو به يي دحزب په شکل حضور وکړ.

دايتاليا پوهنتون استاد آنجلوپان ابلينکو هم دتاريخي ټولنيپيژندني دتاثير لاندې په دې عقیده دي چي هر حزب خپل خاص اوځانگړي تاريخ او همدارنگه خپلو افرادو پوري مربوطې ژنتيک نښانې لري. دهر حزب دژنتيک نښانو او نمونو دپيژندلو لپاره لازمه ده چي څو عمده خبروته توجه وشي

⁴: مايکل راسکين رابرت کورډ و جيمز ميديوريس او والټر جونز. (۱۹۸۹ م). . پوليتيکل ساينس ژباړه او لنډيز، ډاکټر محمد صديق ظهير، علامه رشاد خپرنديوه ټولنه کندهار ۵۶ مخ

۱: دحزب جوړښت او پراخوالي ۲ ديوخارجي نهاد شتون يا عدم شتون والي چې و غواړي له حزب څخه دځان د مشروعيت په اړه استفاده وکړي ۳: دحزب په پيدايښت کې د بنياد گذارانو رول لکه بعضي چې د موسوليني دو گل اويا ادنائر او ياهم گاسپري دنفوذ لاندې رامنځ ته شول پس له دې ځايه ده چې نشو کولاي چې د احزابو لپاره يو ثابته يا يوشان منشاء په اړه تصور وکړو. بلکې د احزابو د پيدايښت پرمختگ او تحول لپاره متعدد او متنوع شکلونه قبول کړای شي.

دریم مبحث- د سياسي حزبونو خصوصيات:

سياسي حزب بايد حتمًا ديولر خصوصياتو لرونکي وي داسې به هم نه وي چې يو يادوه نفره دې راپورته شي او دگوند په نوم دې سياسي ژوند پرمخ بوځي او تر پايه دې همدا دوه نفره وي بلکې هر سياسي گوند چې رامنځ ته کېږي حتمًا به يولر ځانگړي خصوصيات لري چې ځيني يې مونږ د نموني په ډول دلته بيانو.

۱ جز: دخلکو ډله: سياسي گوند دخلکو داسې ډله ده چې هغوي دهيواد په ټولومر بڼه مسأيلو کې (سياسي، اقتصادي، اجتماعي) سره يوشان فکر لري. کېدای شي چې د دوي ترمنځ معمولي اختلافات شتون ولري خوبياهم په عموم کې يو فکر لري او ديوې رأي لرونکو خلکو ډله وي.

۲ جز: د قدرت لاسته راوړنه: د سياسي گوندونو يو خاصيت داهم وي چې د قدرت د لاسته راوړني لپاره هلې ځلې کوي او حکومتي نظام وچلوي او د دې ترڅنگ په عوامو کې د محبوبيت د لاسته راوړني لپاره بې نهايته کوشش کوي.

۳ جز: ځانگړي (خاص) نظريات: هر سياسي گوند خپل ځانگړي نظريات او اصول لري چې هغه دعوامو ستونزې او مشکلات دځان سره ياداشت کوي او دهغو لپاره دحل لارې پيدا کوي ترڅو دعوامو ملاتړ حاصل کړي او سياسي اقتدار ته ځان ورسوي

۴ جز: اساسي تنظيم: هر سياسي حزب داسي پدې ترتيب منظم شوي وي ترڅو دهيواد ټول وگړي ځان ته راجلب کړي د دې جلب کولو لپاره يوسياسي گوند په داخل کې مختلفې څانگې او شعبي رامنځ ته کوي مثلاً دتبليغاتو شعبه، عوامو سره دمرستي شعبه او داسې نورې

لازمه ده چې ديو سياسي گوند څانگې دهيواد په گوټ گوټ کې وي او په هر کلي او کور کې ځان څرگند کړي او همدارنگه دسياسي گوند دزيات شهرت او پيژندنې لپاره گوند په تبليغاتو او پروپاگاندا باندې بې نهايته زور اچوي

۵ جز دخپلي خوښي عضویت: دسياسي گوندونو دخصيتونوڅخه يو خاصيت داهم دي چې په دې گوندوکې ديوچاغريټوب په خپله خوښه ده اشخاص هروخت کولاي شي دگوندعريټوب له لاسه ورکړي هيڅوک يې دغريټوب دترک ممانعت نشي کولاي

۶ جز دقومي گټوساتنه: هرسياسي گوند دقومي گټو دساتنې اوتحفظ لپاره هلې ځلې کوي او دخپلو سياسي گټو په نسبت قومي گټوته ترجيح ورکوي.⁵ بله داچې دهيوادنې مينې نه لرونکي ډله سياسي گوند نشي بلل کېدای.

⁵: نياز، عبدالوحيد. (۱۳۷۲ش هـ). حقوق اساسي مقايسه يي، چاپ سوم، انتشارات يوسف زاده

څلورم مبحث-دسياسي احزابو درامنځ ته كېدو اغراض او مقاصد:

هره سياسي ډله درامنځ ته كېدو سره سم يولړځانگړي مقاصد لري او دهغوي دلاسته راوړلو لپاره هلې ځلې كوي چې دهغوي له جملې څخه يې مونږ بعضي په لاندې ډول تر بحث لاندې نيسو.

۱ جز: نظرياتي خوځښت(حرکت) : دبعضوسياسي ډلو تشكېل دنظرياتو په اساس صورت نيسي لکه په اشتراکي هيوادونو کې دکمونيزم رامنځ ته کېدل همدارنگه په جمهوري نظام لرونکو هيوادونو کې هم نظرياتي ډلې رامنځ ته کېږي د دې ترڅنگ په هندوستان، پاکستان، انگلستان، ايتاليا او فرانسې کې هم دخاصو نظرياتو لرونکې سياسي ډلې وجود لري.

۲ جز:اقتصادي حرکت: په ديموکراتيکو هيوادونو کې سرمايه داره طبقه دخپلو گټو دساتلو لپاره دخپلو وسايلو په مرسته سياسي گوندونه جوړوي ، سياستدانانو ته پيسې ورکوي ترڅو په ديموکراتيک حکومت کې يې دهغوی گټې ساتلې وي دخپلواجاره داری دساتلو يا قايمولو لپاره سرمايدار په سياست کې هم سرمايه گذاري کوي او مفاد پرستي ډلې حکومت په مسلسل ډول په لاس کې نيسي. کارپگر او زحمت کشه طبقه دخپلو ټولنيزو حقوق دسرمايه دارو څخه دساتلو لپاره دهغوي په مقابل کې سياسي حزب جوړوي. دسرمايه دار حمايت کوونکې سياسي حزب ته کپيټاليست او دکاريگرو حزب ته ليبرال ويل کېږي.

۳ جز مذهبي حرکتونه: بعضي سياسي ډلې دخپلو مذهبي مقاصدو دلاسته راوړني لپاره دسياست ډگرته راداخليری لکه په مصر کې داخوان المسلمین سياسي ډله همدارنگه په اندونيزيا کې دمسجومي ډله چې دمذهبي

مفاداتو دحفاظت لپاره رامنځ ته شوي ده همدارنگه په افغانستان، ايران،پاکستان،لبنان او دغه شان نورو هيوادونو کې د مذهبي بنسټونو په اساس ډلې او تنظيمونه جوړ شوي دي.

۴ جز قومي حرکتونه: ډېرې سياسي ډلې شته چې د قوم دگټولپاره جوړې شوي دي هغوي دهيواد دازادۍ دحصول لپاره او له هيواد څخه د دفاع پخاطرکار کوي دنړۍ په ډېرو قومونو کې دهيواد د ازادۍ لپاره کوشش کونکې ډلې جوړې شوي دي چې هغه دخپلو مقصدونو دحصول نه روسته هم دخپل هيواد دملي گټوساتنه کوي. په اسيا،جنوبي امريکا او افريقا کې ډېرې داسې گوندونه وجود لري چې د ازادې د حصول لپاره کار کوي.

۵ جز وختي (زمانې حرکتونه): عموماً په ازاد، خپلواک او ديموکراتيکو هيوادونو کې دوخت دغوښتنو لاندې گوندونه منځ ته راځي او په فوري توگه قانوني ديموکراتيک او انتخاباتو په اساس دنوي حالاتو مطابق لايحه عملا ترتيب کوي او خپل فعاليتونه جاري ساتي لکه دپاکستان په تېره نيمه پېړۍ کې څو داسې خوځښتونه جوړ شوي دي چې دانخاباتو څخه روسته بېرته له منځه تللي دي چې دوخت دضرورت له پوره کېدو څخه روسته ضرور نه گڼل کېږي او له منځه ځي.

پنځم مبحث- دسياسي حزبونو ځانگړې دندې:

داچې احزاب د ديموکراسۍ دملا تير تشکېلوي نوځکه خو دنويو ديموکراتيکو حکومتونو لپاره د احزابو شتون يوضروري امر دي څرنگه چې په بني حکومتدارۍ کې د احزابو شتون حتمي دي نو احزاب چې يولړ

خاص او خانگري دندې پرمخ بوخي چې دبال له نظره دحزبونو خانگري دنده دسياسي زنده گي متحد او باثباته كول دي همدارنگه مريام دسياسي گوندونولپاره پنځه خانگري دندې په گوته کوي ۱: دانتخاباتي نوماندانو انتخاب ۲: دعمومي سياستونولیکل ۳: په حکومت انتقاد کول ۴: سياسي زده کړه ۵: دخلکو او حکومت ترمنځ پل .⁶

۱ جز عامه پاليسي او رايه: دنورو دندو تر څنگ دسياسي گوندونو يوه تر ټولو لويه اومهمه دنده دقدرت دگدي لاسته راوړل او اقتدار ته ځان رسول دي او تر بل هر هدف څخه دي هدف ته دځان رسولو لپاره بې حده هڅه او هاند کوي او دي هدف ته درسي دو لاره بيا دعوامو رايه ده نوځکه خو سياسي گوندونه هم دعوامو رضاييت په خپله پاليسي کي تر بل هر څه نه زيات په نظر کي نيسي او دخپلي پاليسي دتشکيل په وخت کي دعوامو رايه او ددي ترڅنگ په هيواد دمختلفو فشارگروپونو رويي ته په کتو سره دخپلي پاليسي اصول داسي تشکيلوي تر څو يي دعوامو رضاييت پکي حاصل کړي وي

۲ جز دانتخاباتومصروفيات: دکانديدانو دانتخابولو نه وروسته اصلي جنگ شروع کيږي چې دهغي لپاره هر سياسي حزب پوره تياري نيسي بي درېغه پيسي استعماليري حتي چې يوعام کس نشي کولاي دانتخاباتو اخراجات په يواځي ځان تحمل کړي خپله کانديدانو ته په انتخاباتو کي پاتي کي دل سختيري، دانتخاباتو داعلان سره سم هره سياسي ډله دخپلو تبليغاتوسلسله شروع کوي دتحررونو او تقريرونو په واسطه خلک خپل طرف ته را جذبوي ، عموماً دهرسياسي حزب ترجماني ديو اخبار يا يوي

⁶: ملک، فاروق . (۱۳۶۶ش هـ) . ملک، خرم ، اصول سياسات ، ناشر جديد بک دپو۳مخ

مجلي په شکل صورت نيسي چي دهمدي په واسطه دخلکو ذهنونه خپلي خواته اړه وي، دکتابچو، قلمونو، جنتریانو او اعلانونو په شکل خپل اساسي اصول ترخلکو رسوي.

انتخاباتو ته نژدې هر سياسي حزب دخلکو يو مشکل په نظرکې نيسي او خلکو ته دهغي دخل طريقه وړاندې کوي چي ترڅو دخلکو حمايت لاسته راوړي. دهغه شکل دخل لپاره جدي اقدام کوي. په برطانيه کې د ۱۹۲۹ په انتخاباتو کې د بيکارې په مسله باندې لبرل او ليبر حزبونو خپله رايه وړاندې کړه. د انتخاباتو لپاره يولوي پروگرام جوړيږي کلي په کلي ښار په ښار د حزب مشر خلکو ته تقريرونه کوي. عموماً هر سياسي حزب خپل حمايت کونکي گروپونه لري چي دغه حمايت کونکي گروپونه د دې سياسي حزب اخراجات پوره کوي.

په برطانيه کې د کنز حزب د سرمايداروله خوا حمايه کېږي هغه ټول اخراجات چي د دې حزب په تبليغ او جلسو مصرف کېږي د سرمايدارو د جيب څخه راځي ځکه چي دوی پوهيږي چي د دوي دشخصي گټو حفاظت په همدې کې دي.⁷

۳ جز حکومت جوړونه: د انتخاباتو په نتيجه کې چي کوم حزب کامياب شي دهغه حزب مشر د حکومت په تشکيل کې ونډه اخلي. په صدارتي نظام کې خلک په مستقيمه توگه خپل مشر ټاکي خو په پارلماني نظام کې چي کوم حزب زياتې رايې لاسته راوړي دهغه حزب مشر صدراعظم جوړيږي. که کوم حزب ښکاره اکثريت لاسته رانه وړي نو دوه يا درې حزبونه مخلوط حکومت جوړوي. پدې حزبونو کې چي کوم حزب زيات

⁷: آلن ر، بال. (۱۳۶۹ ش هـ). سياست و حکومت جديد، ژباړن، عبدالرحمن عالم، نشر قوس ۳۴ مخ

مؤثر وي دهغه حزب مشر صدراعظم ټاکل کېږي. اقتدار ته رسېدلي حزب دخپل منشور مطابق حکومتي کارونه پرمخ بوځي او دخلکو دخوښي مطابق حکومتي نظام چلوي ترڅو چې د اکثریت حمایت ورسره وي په اقتدار باقي او کله چې د اکثریت حمایت دلاسه ورکړي اقتدار به پرېږدي.

۴ جز دحزب اختلاف قیام: که کوم حزب کامیاب شي دحکومت په تشکیل کې ونډه اخلي دنه کامیابېدو په صورت کې هغه خپلو کارونو ته بیا هم دوام ورکوي او دحزب اختلاف(مخالف حزب) تر نوم لاندې خپل کارونه پرمخ بوځي په پارلمان کې حزب اختلاف یومشر انتخابوي چې دهغه دحکومت په کړنو باندې نیوه کې کوي او دحکومت خامیاني په گوته کوي. حزب اختلاف خپل خاص رول لري خلک دحکومت دغلطیو څخه خبروي او دخلکو ذهنونه خپل طرف ته د را اړولو لپاره بار بار کوششونه کوي. دیو صحیح او فعال جمهوریت لپاره یوقوي حزب اختلاف ډېر ضروري دي . یوفلسفي واي چې په یو هیواد کې دجمهوریت دتللو او وزن کولو لپاره یوقوي مخالف حزب ترټولو ښه تله او پیمانې کېدای شي. حزب اختلاف چې څومره خپلو کارونو ته زور ورکوي جمهوریت هغومره ورسره ځان قوي کوي.^۸

۵ جز دخلکو او حکومت ترمنځ پل: داچې حزبونه دخلکو سره سر اوکار لري اوخلک هم دگوندونو په اساس کولای شي چې دخپلوحقوقوبرخمن شي همدغه سیاسي گوندونه دي چې دحکومت توجه دخلکو خواته را اړوي پس په حقیقت کې همدغه گوندونه دخلکو او حکومت ترمنځ دیو پل حیثیت لري او کله چې گوندونه دخلکو دحقوقو څخه حمایت کوي په

^۸: نقیب زاده، احمد. (۱۳۸۸ل). احزاب سیاسی وگروه های ذي نفوذ، نشرقوس ۵۶۰مخ

حقيقتت کي گوندونه خلکو ته دامفکوره هم ورکوي چې دوي يواځي ندي او دحکومت په وړاندي مطلق کمزوري هم ندي.

۶ جز دسياست اجتماعي کول: دگوندونو دخصوصياتوڅخه يو هم دادي چې دټولني بېلابېلې ډلې سره يوځاي کوي نه يواځي دا چې دغه ډلې سره يوځاي کوي بلکې هغوي ته سياسي لوبه هم ور زده کوي گوندونه خپلو غړوته دا وړنبايي چې دخلکو په وړاندي څنگه وينا وکړي همدارنگه گوندونه خلک کانديدانوته ورپېژني او همدارنگه غړوته ديوي غونډې اداره کول او د دې ترڅنگ د روغي جوړې او مصالحي لارې چارې هم وړنبايي له همدې ځايه ده چې گوندونه دخپلو غړو وړتيا پياوړې کوي اوخپل اعضاء سياست ته داخلي او ورځني سياست نه دا چې ديوڅوکسانو په لاس کي پاتي شي بلکې سياست ته يوه اجتماعي اوټولنيزه بڼه ورکوي او دخولاسونو څخه يې باسي.

شپږم مبحث- دسياسي حزبونو طبقه بندي:

سياسي احزاب کولاي شو په څلورو برخو طبقه بندي کړو چې هر يو يې په جدا توگه ترڅېړني لاندې نيسو.

۱: دسياسي احزابو طبقه بندي دپروگرام له حيثه: دپروگرام له مخي سياسي گوندونه په بني لاسي،چپ لاسي او منځني گوندونو باندي وپشل شوي دي د دې طبقه بندي ايجاد په فرانسه کي شوي دي او هغه خلک چې په پارلمان کي به بني لاس ته کي ناستل بني لاسي او هغه چې به چپ لاس ته کي ناستل چپ لاسي به يې ورته ويل دبني لاس او چپ لاس لپاره کوم ځانگړي تعريف نشته بلکې دهيواد اوضاع ته په کتو کولاي شو چې

تعريف يي ڪرو مثلاً ڪيڏاي شي ڇي په يو هيواد ڪي بني لاسي گوندونه په بل هيواد ڪي چپ لاسي وي.⁹

په يو وخت ڪي چپ لاسي گوندونه هغو ڊلو ته ويل ڪيڏل ڇي هغوي غوبنٽل ڇي په مملڪت ڪي سياسي او بنيادي تغير رامنڃ ته شي او بني لاسي گوندونه هغو ته ويل ڪيڏل ڇي په خپل هيواد ڪي يي دپخواني نظام حمايت ڪولو. د دوهم نريوال جنگ ڇخه وروسته ڇي ڪله دوه بلاڪه رامنڃ ته شول يو يي شرقي اوبل يي غربي بلاڪ و غربي بلاڪ غوبنٽل ڇي سرمايداري نظام رامنڃ ته ڪري او شرقي بلاڪ غوبنٽل ڇي سوسياليستي بلاڪ رامنڃ ته ڪري د دوو نظريو خاوندان و دسوسياليستي نظريو خاوندانو ته به چپ لاسي ويل ڪيڏه او امپرياليزم نظر خاوندانوته به ئي بني لاسي ويل. همدارنگه د دين او مذهب له لحاظه هغه خلڪ ڇي ددين او مذهب پيروي ڪوي بني لاسي او هغه ڇي دسيڪولر پيروي ڪوي چپ لاسي بلل ڪيڏي .

۲: سياسي حزبونو طبقه بندي دنظم له حيثه: دنظم له حيثه بعضي داسي گوندونه دي ڇي په هغه ڪي خلڪ په زياته اندازه برخه اخلي ڇي دي ته عوامي گوندونه هم واي. ڪه څوڪ غواري په دغه گوندونو ڪي غريٽوب ترلاسه ڪري دٽولني خلڪ پري اعتراض نه ڪوي. د داسي گوندونو دغرو تعداد زيات وي هرڅوڪ ڪولاي شي پرته له ڪومو موانعو نه ئي غريٽوب ترلاسه ڪري او بل داسي گوندونه دي ڇي دغرو تعداد يي لڙ وي ڪه څوڪ غواري په گوندونو ڪي برخه واخلو نو خاص شرايط

⁹: نقيب زاده، احمد. (۱۳۸۸ل). احزاب سياسي وگروه هاي ذي نفوذ، نشر قوس. ۵۶۰مخ

لري بايد هغه شرايط پوره کړي چې په دې اړه بايد دوه مهمې نقطې په نظر کې ونيول شي.

۱: د داسې گوندونو سره يوه خاصه نظريه (ايديالوجي) موجوده وي هغه څوک چې غواړي غړيتوب يې تر لاسه کړي د غړيتوب د تر لاسه کولو په وخت کې گوري چې د گوند د ايديالوجي سره موافقه لري کنه.

۲: هغه څوک چې غواړي پدې گوند کې غړيتوب ولري نو دوی گوري چې د دې گوند نظم او دسپلين قبلوي کنه د دغه گوندونو گټې دادي چې ديوي خوا دشخص اړيکه د گوند سره ټينگوي او د گوند دنظرياتو او اهدافو دلاسته را وړلو کوشش کوي او پدې گوندو کې نظم او دسپلين ډېروي نيمگړتيا يې داده چې دغو ساحه يې محدوده وي او اکثرا وختونو کې په انتخاباتو کې يې کرسې (چوکۍ) کمې وي غوره نمونې يې دکمونست گوندونه دي.

مثال که دچېن په کمونيستي گوندو کې هغه څوک چې عمري يې له ۷ څخه تر ۱۴ کلونو پورې وي او غواړي چې د دې گوند غړيتوب تر لاسه کړي نو پيش آهنگ جوانان ته يې معرفي کوي او د ۱۵ څخه تر ۳۵ کلونو عمر لرونکي خلک دخوانانو دحزب بخش ته معرفي کوي چې دکمونيستي خوانانو د اتحادې په نوم ياديږي او کله چې يې عمر زياتيږي نو بيا کامل عضويت تر لاسه کوي خو بيا هم دوه نفره د دې گوند غړي بايد د ده تضمين وکړي او له دې نه وروسته د گوند غړي جوړيږي او بيا په سياسي فعاليتونو کې برخه اخيستي شي.

۳: دسیاسي احزابو طبقه بندي دکاري ساحي له حیثه: بعضي داسي گوندونه دي چې دملکت په سطحه کارونه اجرا کوي کاري ساحه يې ټول هیواد وي چې په منظم ډول خپل کارونه پرمخ بيايي او د دوی منشور او اساسنامه په ملي سطحه رامنځ ته کېږي او بعضي داسي گوندونه دي چې ديوې منطقي لپاره کار کوي منطقوي نغاري ډنگوي او داسي گوندونه په هماغه منطقه کې زيات محبوبيت لري د دې ترڅنگ جهانشموله احزاب هم شته که څه هم منشوريي يواځې په رامنځ ته کېدونکي هیواد کې رسميت لري خو تاثيرات يې دومره پراخه وي چې دنړۍ په زياتو هیوادونو کې دې ته ورته گوندونه رامنځ ته کېږي او له دې گوندونو څخه سرچینه نيسي چې بڼه نمونه يې د مصر اخوان المسلمین گوند دي چې دنړۍ په ۷۴ هیوادونو کې ځانگي لري.¹⁰

۴: دسیاسي گوندونو طبقه بندي په حکومت کې دگډون له حیثه:

سیاسي احزاب په حکومت کې دگډون له حیثه په دريو برخو ویشو

۱: یو گوندي سیستم ۲: دوه گوندي سیستم ۳: څو گوندي سیستم.

چې دادرې واړه سیستمونه به په راتلونکي فصل کې په مکمل ډول تشریح شي.

¹⁰: بویکو، ولادیمیر. (۱۹۹۳ م). دولت و اپوزیسیون در افغانستان، ژباړن عزیز اریانفر، بنگاه انتشارات میوند، کابل. ۸۷ مخ

٧ بحث: دسياسي احزابو گټي او نواقص:

لومړی جز- دسياسي احزابو گټي:

١- دعامه نظر رامنځ ته کول: گوند ولس ته دهيواد دمسايلو او وسايلو په هکله خبرورکوي او هغوی خبروي چې دمسايلو حل څه شی ده او وسايل بايد په کومه طريقه استعمال او په کار واچول شي هغوی په مختلفو دلايلو سره عامه نظر رامنځ ته کوي او دعامه نظر درامنځ ته کولو لپاره دمختلفو لارو څخه راديو، تلویزيون او اخبار څخه استفاده کوي دهيواد په مختلفو سيمو کې دجلسو او مظاهرو په ذريعه سياسي احزاب خلک دنوي معلوماتو څخه خبروي او عامه نظرخواهي رامنځ ته کېږي.

٢- سياسي روزنه: سياسي گوندونه ولس دملکي مسايلو څخه خبروي او هغوی ته اصلي حقايق بيانوي دوی په خلکو کې دانتقادکولو احساس پيدا کوي هغوی دخپلو فردي او ذاتي حقوقو او وجايبو څخه خبروي همدارنگه داساسي حقوقو دترلاسه کولو لپاره طريقي ور زده کوي چې په دې ډول دخلکو سياسي روزنه او پالنه کېږي گوندونه ملت دحکومتي اموراتو، قانون جوړونې، انتخاباتو باندې دانتقادکولو او دهغې طريقي ورته روښانه کوي په دې اساس ملت ته رايه ورکول، دټاکنو اوکاميابي داصولو څخه خبرتيا حاصلېږي.¹¹

٣- دخلکو حکومت: موجوده او حاضر وخت دخلکو دور دی هر فرد په يوطريقه نه په يو طريقه دخلکو حکومت بازو دی گوندونه دخلکو سره دخلکو دخلکو په جوړولو کې مرسته او کومک کوي خلک دخپلي خو

¹¹ نقيب زاده، احمد. (١٣٨٨ل). احزاب سياسي وگروه هاي ذي نفوذ، نشرقوس.

بني نماينده په خپله ټاكي او يو جمهوري حكومت جوړوي په مركزي حكومت كې خپله شامليري نو په دې ډول په مركزي سطحه د خلكو حكومت په پښو ودريري .

۴- مخالف گوند : د سياسي گوندونو په وجه معقول او متناسب جز پيدا كړي ، د واكمن يا په قدرت حزب پر پاليسيو باندې انتقاد كوي او خلكو لپاره د بهتره او غوره ترقي په برخه كې مددگار ثابتيري . او عامه زهنونه وپښوي ، حكومت د غلطو كارونو څخه را گرځوي او مخنيوي يې كېږي . كه چېرې حكومت بيا هم سيده او سم نه شو نو د ملت سره لاس وركوي او د حكومت تخته را پرځوي . په پارلمان كې د صدر اعظم پر خلاف د عدم اعتماد رايه وركوي او په نتيجه كې حكومت رخصتوي .

۵- غوره قيادت : هر گوند په ټاكنو او انتخاباتو كې تر ډيره حده كوښښ كوي چه يو بهترين شخص نامزد كړي تر څو وكولي شي په ډيره اندازه رايې تر لاسه كړي په دې ډول ښه او د اهل اشخاص منتخب كېږي او يو غوره قيادت او رهبري را مينځته كېږي . افرادو ته د خپلو رايو د ښكاره كولو او ظاهرولو موقع او چانس په لاس ورځي . كوم خلك چه د بهتره انتخاب او استعداد درلودونكي وي خلك او گوندونه هغوي د مشر په توگه انتخابوي او ټاكي يې . بلكه په ځينو وختونو كې هغه د خپل لياقت او استعداد پر بنا خود بخوده مشر جوړيري .

۶- يووالي او همكاري : سياسي گوندونه د خپلو كاركونكو په مينځ كې يووالي او همكاري راپيدا كوي او همدارنگه څو گوندونه سره يو ځای كېږي يووالي او همكاري رامنځته كوي چه په دې ډول په ټولو كاركونكو كې ترتيب او نظم پيدا كېږي . دگوندونو پر اساس خلك مختلف

نظرونه اختیاری، که چیری گوندونه اتحاد وکری نو خلک هم دیووالی سوچ پیدا کوی، نو گوندونه دی چه په خلکو کی یووالی اوسیاسی پوهه راپیدا کوی چې په دی ډول دخلکودنظم سبب گرخی.¹²

۷- **مسئولیت**: کله چی یو گوند قدرت ته ورسیری نو دا ورته معلومیږی که چیری دوی خپل مسئولیتونه پوره نه کړی نو په راتلونکو ټاکنو کی دوی رایې نشی تر لاسه کولی. د دی لپاره هغوی خپل کارونه په پوره مسئولیت سرته رسولو کی پوره کونښن کوی.

۸- **قوی حکومت**: قدرت لرونکی گوند همیشه د ملت د حمایت څخه برخمن وی. ځکه چه هغه دملت دطاقت په واسطه دقدرت گټونکی شمیرل کیری، ددی لپاره دهیڅ یو انقلاب او پاڅون خطر نه احساسیږی نو پدی اساس هغه یو قوی حکومت دی.

۹- **بشر غوښتنه**: مخالفت دبشرفطری غوښتنه ده سیاسی گوندونه دا غوښتنه پوره کوی. خلک په مختلفو گوندونو کی شاملیږی او خپل اختلافی مسایل بیانوی هر گوند د گوندی مفادافتو او گټو لپاره کار کوی.

دوهم جز: دسیاسی داحزابو تاوانونه:

۱- **نادارسته وفاداری**: د هر گوند کارکونکی د خپل گوند د غلطی یا صحیح خبری څخه دفاع کوی او د نورو گوندونو کارونه غلط ثابتوی د دی ډول فکر په وجه په زینو وختونو کی پیری ملی گټی د شخصی گټو قربانی کوی.

¹²: نیاز، عبدالوحید. (۱۳۷۲ش هـ). حقوق اساسی مقایسه یی، چاپ سوم، انتشارات یوسف زاده ۷۷مخ

۲- **دملی یووالی خاتمه** : د خلکو په منځ کی مختلفی مخالفی سیاسی دلی جوړیزی تر یوڅو بل ته د شکست په ورکولو کی همیشه آماده وی . په دی ډول سره په هیواد کی نفرت او تفریق ، هرج او مرج پیداکیږی او حتی د کورنیو جگړو سبب گرځی .

۳- **د نظر د ازادی نقصان**: د هر گوند نماینده خپل د گوند په هره معامله کی دفاع کوی البته دا دهغه مجبوری ده هغه د دی خبری خلاف او په مخالفت کی نه واقع کیږی دا ځکه چه دا د هغوی مجبوری ده نو په دی اساس ویلی شو چی د نظر آزادی ختمیږی .¹³

۴- **اخلاقی کمزورتیا**: هر گوند بل گوند ته د شکست ورکولو لپاره د بیلابلو لارو او طریقو څخه استفاده کوی چی په دی کی رشوت ، لالچ ، بی ایمانی او نور شامل د دی سره د خلکو اخلاقی حالت خرابیږی .

۵- **عهده داری** : د سیاسی گوندونو هر هغه غړی ته وزارت ورکول کیږی کوم چه د ځان سره یو تعداد افراد او اشخاص لری او هر گوند دا غواری چی هغه چا ته وزارت ورکړی کوم چی د ځان سره یوه ډله خلک لری کیږی شی هغه اهل د کار وی او یا نه وی هر غړی دا غواری چی هغه خپلو پلویانو ته زیاتی چوکی ورکړی تر څو د هغه رایي پخي شی او همدارنگه د دی سره خوش باوری زیاتیږی .

۶- **ناوړه مداخله** : هر واکمن گوند خپلو کارکونکو ته په ناوړه ډول مفادات ورکوی او په انتظامیه کی بی ځایه مداخله کوی د ځنو کارکونکو

¹³: شینواری، بشارت الله. (۱۳۹۴ ل). عمومی اساسی حقوق، ننگرهار پوهنتون د حقوقو اوسیاسی علومو پوهنځی. ۹۴مخ .

غوبنتنی پوره کوی سیاسی گوند خپلو کارکونکو ته بیلابیل جوازونه ، د ذخیرو دندی او کمپنی ورکوی .

۷- **مفادات یا گټی** : سیاسی گوندونه چی قدرت ته ورسیری د هغه خلکو د گټو لپاره کار کوی کوم چی په ټاکنو او یا د ټاکنو په دوران کی یی د هغوی مرسته کړی وی . او همدارنگه د ملی گټو پر خای شخصی گټو ته ترجیح ورکوی څرنگه چی د نور ملت په تاوان تمامیری .

۸- **زیات مصارف** : سیاسی گوندونه او حکومت د ټاکنو پر وخت لوی مصارف کوی تر څو په راتلونکی کی حکومت جوړ کړی . سیاسی گوندونه په کروړونو روپی په اشتهاراتو ، د رایو په اخیستلو (په پیسو باندی د رایو رانیول) ، غونډو ، رشوت او دوکی لپاره مصرفوی . څرنگه چی د غریبو هیوادونو لپاره ممکن نه دی .

۹- **گمراهی** : ځینی وختونو کی سیاسی گوندونه خلکو ته غلط معلومات ورکوی نو هغوی گمراه کوی د خپلو شخصی گټو لپاره یی استعمالوی مثلاً په ۱۹۷۰ م کال په ټاکنو کی په شرقی پاکستان کی عوامی لیگ خلکو ته غلط او نادرست معلومات ورکړل او هغوی یی گمراه کړل نو په دی اساس شرقی پاکستان (بنگله دیش) رامنځته شو.¹⁴ (۲ - ص ، ۲۳۹ - ۲۴۳)

۸ بحث: دسیاسی احزابو اهمیت:

سیاسی حزبونه په یو جمهوریت کی دبنیادی سنتو په شان رول لوبوي دجمهوریت نوي نماینده گان د دې تقاضا کوي چې زیاتي ابادي مستقما

¹⁴: بشریه، حسین. (۱۳۷۰ ش هـ) . آموزش دانش سیاسی، نشر نگاه معاصر. مخ ۲۳۹-۲۴۳

قانون جوړونه نشي کولاي ، دنماينده گانو غوره کول، دپارلمان تشکېل، حکومت جوړونه او دهمدې قسم نور سياسي کارونه پرمخ نشي تللاي که سياسي حزبونه موجود نه وي زيات مشکلات پيدا کېږي همدا سياسي حزبونه خلک دخپل قوم له مهمو مسائلو خبره وي او په جمهوريت کې دخپل خاص رول په اړه دوی ته خبر ورکوي په جمهوريت کې داکثريت حکومت وي او د سياسي حزبونو نه غير د اکثريت درائي او نظريې معلومول ناممکنه ده حزبونه دخلکو په وړاندې دهيواد په مهمو مسلوباندي خپلې خپلې نظريې وړاندې کوي چې دکوم حزب سره دخلکو د مشکلاتو دحل لپاره بڼه طريقه موجوده وي هغه حزب دخلکو اعتماد او باور لاسته راوړي او حکومت جوړه ونه کې ونډه اخلي په پارلماني نظام کې حکومت هغه چاته سپارل کېږي دکوم حزب چې په پارلمان کې اکثريت نماينده گان ولري که دپارلمان دنماينده گانو انتخابات د حزبونو په بنياد سره نه وي نو نماينده گانو به خپلواک کانديد په طور پارلمان ته ځان رساو نو دنماينده گانو په غوره کولو کې به پير ځنډ کېده د وزير اعظم د انتخاباتو تر دې سېوا بله دحل لاره نلري چې دپارلمان انتخابات د حزبونو په بنياد تر سره شي او داکثريت حزب والا مشر وزير اعظم مقرر شي.

دسياسي حزبونو داهميت په باره کې بعضې ليکوالان داسې وايي :
Lowell وايي دسياسي حزبونو دنه موجوديت په صورت کې دټولنيز حکومت تصور هم نشي کېدای ځکه چې دحکومت اختيارات دخلکو داکثريت په خوښه باندي يوي خاصې ډلې يا حزب ته ورکول کېږي.

Mac Ivel وایې دسیاسي حزبونو دوجهې په اصولو باندي خلک اتفاق ته رسيزي او پالیسي خپلې اخري درجې او اخري حد او منزل ته ځان رسوي دپارلمان ټول نظام د سیاسي حزبونو دپیدانست څخه روسته پیدا شوي دي که سیاسي حزبونه نه وای نو پارلماني نظام او د دې ادري به هم نه وای دهمدې ادارو په واسطه یو حزب اقتدار ته رسيزي. خو بعضي ليکوالان سياسي حزبونه دجمهوريت لپاره نقصان بولي لکه روسو وای:

سیاسي حزبونو ته هیڅ ضرورت نشته او دخلکو رأيي دي مستقيما ظاهري شي خو دسیاسي حزبونو د موجودیت په صورت کې عام اختیارات بیا ناممکنه خبره ده بعضي نو رفلاسفه هم سیاسي حزبونو والا سیستم نه خوښوي.

د سیاسیت پوهانو له پلې څخه جورج واشنگتن دسیاسي حزبونو په خلاف خپله رائیه ورکړي ده او دامریکا خلکوته یې د حزبونو دستم نه دلري اوسیدو فکر ورکړی دي هغه په دي باور دي چې دسیاسي حزبونو سیستم دعامه او قومي گټو د سالمیت لپاره تاواني او نقصاني دي.

بعضي سياسي حزبونه او اداري دبعضي ناوړو عملونو سره سره هم ډیر ضروري او مهم دي د روسو او جورج واشنگتن او داسي نورو خلکو دسیاسي حزبونو نه خوښول په خپل ځای خو د موجوده سياسي نظام دپاره نه صرف دسیاسي حزبونو ضرورت ډیر زیات لیدل کېږي بلکې دهغوي مؤثر فعالیت هم ډیر ضروري دي.

دجمهوريت او سياسي حزبونو رابطه دومره نژدي دي چې ورته لازم او ملزوم ویلای شو او دجمهوريت قیام دسیاسي حزبونو په واسطه کېږي

حزبونه هم په جمهوريت کې خپلي سترگي خلاصوي په يو هيواد کې د سياسي حزبونو وجود د دې خبرې هنداره ده چې خلکو ته دخپلي راي ورکولو او متحده اقدام اجازه ورکوي که جمهوريت نه وي او په يو هيواد باندې ديو پاچا امر چليزي نو خلکوته به يو ځل دخپل نظر موقع ورکول کېده دواړه به همدا کوشش کوي چې په هيوادکې سياسي کارونه په سمه توگه کنترول کړي په امریت کې صرف يو حزب وي چې د زړه له کومې د خپلو کارونو حمايت کوي مخالفينو ته دظلم او تشدد په واسطه جزا ورکوي. په همدې قسم جمهوريت سياسي حزبونه منح ته راوړي . که په جمهوريت کې سياسي حزبونه نه وي نو داسې اداره به نه وای چې دخلکو له رايو څخه خبر واخلي ، نه به چا دخلکو رهنمايي کوله او نه به ورته د سياسي تربیې موقع لاسته ورتله، سياسي حزبونه خلکو کې مختلفې نظريې خپروي کومه رايه چې دخلکو خوښه شي نو اقتدارته رسيدلي حزب په همغو رايو خپله پالیسي په مخ وړي دا يو نفسياتي او فطري اصل دي چې دتمامو خلکو ذهن په يو طرف باندې متحد نه وي.

دهر شخص خوښه او ناخوښه او دهغه سوچ دنورو څخه مختلف وي هغه مشکلات د خپل نظر له نگاه گوري کله چې په دې مسلو دخو نفرو نظريه متفق شي نو هغه يو گروپ جوړوي که د دوي سوچ او نظريه په عوامو کې اکثریت پیدا کړي نو اقتدار ته رسيدلي شي دمختلفو ذهنونو او سوچو پر اساس خلک په مختلفو ټولگيو ویشل کېږي د سياسي لحاظه همدا سم اتحاد سياسي حزبونه منخته راوړي. په هم نظره خلکو کې اشتراک پيداشي او دخپل قوم دکاميابي لپاره کار کوي د اکثریت په سوچ او فکر کې ديو خاص حزب گټه په نظر کې نه وي ټولنيز نظام زمونږ د سياست لپاره جز

لاينفک دي دهغه دقوي تنظيم ډير ضرورت ليدل کېږي. که چېرې دې تعلقه او بي نظمه سياسي حزبونه جوړ شي چې د اصل پرستي پرځاي موقع پرستي ته ترجيح ورکوي کار کونکي اشخاص يې مخلص نه وي دجمهوريت دلاري اغزي جوړېږي . دجمهوريت دارمدار په باامنته سياسي حزبونو پوري تړلي دي. دقوي سياسي حزبونو په موجوديت کې قوي سياسي نظام رامنځ ته کېدای شي.¹⁵

پاکستان کې جنرال ضياءالحق په کال ۱۹۸۵ په غير حزبي ډول انتخابات تر سره کړل چې په مکمله توگه ناکام او نقصاني وو، هر کانديد په خپل ذاتي حيثيت سره په انتخاباتو کې ونډه واخيسته، انتخاباتي مصارفو دکانديدانو ملا وړ ماته کړه دسياسي حزبونو په نه موجوديت کې کانديدان د انتخاباتو ټول مصارف پخپله ذمه اخلي ، منتخب شويو کانديدانو په مقننه قوه کې دکانديد وزير اعظم محمد خان جونيگو په حق کې خپل وتونه واچول دکانديدانو دمطمئن کولو لپاره دهغو بڼه نوازش وشو بعضو ته يې يو څه مادي شيان هم ور وېښل دسياسي حزبونو دنه موجوديت په صورت کې دحکومت په جوړونه کې زيات مشکلات رامنځ ته شوي همدا وجه وه چې په ۱۹۸۸ کې انتخابات دسياسي حزبونو په بنياد تر سره شول دپاکستان د دي مثال څخه واضح شوه چې د جمهوري ادارو دناسبي کار کرده گي لپاره دسياسي حزبونو موجوديت ته اشد ضرورت ليدل کېږي

Parties are inevitable No free country has been without them they bring order out of the chaos of a multitude of the voters.

¹⁵:نقيب زاده ، احمد. (۱۳۸۸ل) . احزاب سياسي وگروه هاي ذي نفوذ، نشرقوس . ۱۰۵مخ

دوهم فصل

حزبي نظامونه:

دنړۍ په مختلفو هيوادونو کې مختلف حزبي نظامونه وجود لري لکه دوه حزبي نظامونه، څو حزبي نظامونه او همدارنگه يو حزبي نظام چې هر يو يې په خلاصه ډول مطالعه کوو.

مخکې تر هر څه لازم دي چې لومړي خپله حزبي نظامونه وپيژنو :
دهغو حزبونو مجموعه چې په انتخاباتو کې شراکت کوي، پارلمان ته لار پيدا کوي او حکومت په لاس کې اخلي ديو هيواد حزبي نظام بلل کېږي.
په عموم کې مونږ دوه نوع حزبي نظامونه پيژنو چې يو يې رقابتي حزبي نظامونه او بل يې غير رقابتي حزبي نظامونه دي او د دواړو له جملې څخه تنها رقابتي حزبي نظامونه ديموکراتيک گڼل کېږي او غير رقابتي او يوحزبه نظام ديموکراتيک نه گڼل کېږي چې هر يو به يې په دې توگه وڅيړو.

۱ مبحث- رقابتي حزبي نظامونه:

پدې نوع نظامونو کې حتماً د احزابو تعداد ديو څخه زيات وي او همدغه احزاب پخپل منځ کې سره رقابت لري چې په دوه ډوله دي چې يو حزبي او دوه حزبي نظامونه دي.¹⁶

¹⁶: شينواري، بشارت الله. (۱۳۹۴ ل). عمومي اساسي حقوق، ننگرهار پوهنتون د حقوقو اوسياسي علومو پوهنځی. ۹۹۰ مخ

۱ جز: دوه حزبي نظامونه:

دوه حزبي نظامونه په حقيقت کې ديو څو حزبي نظام څخه عبارت دي چې په دې ډول نظامونو کې دسياسي صحنې اصلي لوبغاړی دوه حزبه وي چې دغه دوه ډوله نظامونه په حقيقت کې په انگلستان کې رامنځ ته شوي دي چې د ويگ او توري بيا ليبرال او محافظه کار او بالاخره کاريگر او محافظه کار احزاب رامنځ ته کېږي په انگلستان کې اول دوه حزبه (محافظه کار او ليبرال دشلم قرن په اوله ربع کې درې گوني حزبي نظام چې محافظه کار، ليبرال او کاريگر احزابو څخه تشکيل و او بالاخره کاريگر حزب په کامله توگه دليبرال ځاي نيسي او دوه گوني حزبي نظام رامنځ ته کوي چې محافظه کار او کاريگر دي نو له همدې کبله دوه حزبي نظام کم او زيات په انگلستان کې رامنځ ته شوي دي په دوه حزبي نظامونو کې دثالث کوچني حزب اويا موقت ايتلاف شتون هم امکان پذيره وي دمثال په ډول دليبرال گوند تر اوسه هم شتون لري که څه هم دعوامو په مجلس کې کوم اهميت نلري د امريکا په متحده ايالاتو کې ديموکراتان او جمهوري غوښتونکي دوه اصلي حزبونه دي که څه هم بعضي کم اهميته نور کوچني احزاب هم شتون لري د دوه حزبي نظامونو قاطعيت او شفافيت د دې سبب شوي چې اکثره سياست پوهان اوس دوه حزبه دښي او بهترينې زنده گي لپاره اصلي لامل گڼي.

۲ جز-څو حزبي نظامونه:

هغه نظام ته ويل کېږي چې په هغه کې دسياسي صحنې اصلي لوبغاړي له دوه حزبونو څخه زيات وي په دغه ډول نظامونو کې څو حزبونه له دې

کبله چې په یواځې ډول هیڅ گوند نشي کولای چې اکثریت لاس ته راوړي ، نو یو ایتلافي حکومت جوړه وي که څه هم د دا ډول زیاتو احزابو شتون په حقیقت کې د دیموکراسۍ د پلې کولو لپاره تر هرڅه بڼه لاره ده ځکه چې دلته رایه ورکونکي د دوه ډلو د فکر پابند نه پاتې کېږي او مجبور ندي چې حتماً به د یو د فکر سره ځان عیاره وي ، بلکې دلته مختلف گوندونه چې دمخلفو افکارو لرونکي وي وجود لري او رایه ورکونکي کېدای شي چې د یو نه یو گوند د افکارو سره موافقه ولري ولې د سیاسي ثبات له نظره د متعددو احزابو شتون پخپله یوه منفي نقطه ده دغه ډول نظامونه اکثره په ایټالیا او فرانسې کې وجود لري او هیڅ کله هم په ایټالیا کې د حکومتونو عمر یو کال ته نده رسېدلې دفرانسې په دریم او څلورم جمهوریت کې د حکومتونو عمر د شپږو میاشتو څخه نده زیات شوي په سرعت سره د حکومتونو بدلون د هیواد په اداره کې د تزلزل سبب کېږي او د بې نظامي زمينه مساعده وي.¹⁷

۲مبحث: غیر رقابتي حزبي نظام:

۱ جز: یو حزبي نظام:

له هغه نظام څخه عبارت دي چې د حکومت ټولې واگې د یو حاکم حزب په لاس کې وي په دغه ډول نظامونو کې د دیموکراسۍ یوه مهمه برخه (رقابت) وجود نلري او یو حزب ټول اختیارات په لاس کې لري د دغو نظامو بعضي طرفداران واي چې یو حزبي نظام کې عیناً لکه د یوې

¹⁷: نقیب زاده ، احمد. (۱۳۸۸ل). احزاب سیاسي وگروه های ذي نفوذ، نشرقوس ۹۱مخ

کورنی جوړښت او نظام لري څرنگه چې کورنی په طبعي شکل پيدا کېږي نو ځکه یو حزبي نظام هم طبعي نظام دي او په بعضي یو حزبي نظامونو کې د یو گوند ترڅنګ نور رقیب گوندونه هم وجود لري ولې سیاسي صحنې ته درسيږو امکان یې هیڅ هم نه وي ځکه ټول قدرت د یو حاکم حزب په لاس کې وي او دغه نور کوچني گوندونه په اسانۍ سره سرکوبه وي د دغه ډول نظامونو مثال په پخواني شوروي اتحاد کې دکمونیسټ حزب اولني یو حزبي نظام دي همدارنگه د اول نړیوال جنګ نه روسته ترکیه، المان، ایټالیا، هسپانیه، پرتګال او دنړۍ څو نورو هیوادونو کې هم یو حزبي نظام حاکم شو همدارنگه په کمونیستي چین، یوګوسلاویا، چکسلواکیا، رومانیایا، بلغارستان، مجارستان او څو نورو هیوادونو کې هم یو حزبي نظام یا دکمونیسټ حزب تر رهبرۍ لاندې متحدې جبهې وجود لري.

۲- جز- د یو حزبي نظام خصوصیات:

۱: یو حزبه آمریت: پدې نظام کې قانوناً د یو حزب د جوړېدو اجازه وي دنورو حزبونو د تشکېل موقع نه وي همدا یو حزب د ټولو اختیاراتو مالک وي د حکومت ټولې ادارې لکه انتظامي مقننه ، عدلیه دهمدې حزب تر لاس لاندې خپل کارونه په مخ وړي په روسیه کې سپیریم سویټ قانون جوړونه کوله اودقونسل ټول انتظامي کارونه پرمخ وړل چې داتول دکمونیسټ حزب په هدایت ترسره کېدل ډاکټر فایز لیکي چې دکمونیسټ حزب د مرکزي کمیټې درایو مطابق عمل کېږي سپیریم سویټ به دهغه قوانینو چې مرکزي کمیټې به ورته وړاندې کول توثیق کاو.

همدا وجه ده چې په کال کې دهفتې، نيمې هفتې په اجلاس سره د روس په شان وسيع ترين هيواد دقانو سازي ټول اومور ترسره کېدل.

۲: په اظهار باندي پابندي: دخلکو ته د رايو د اظهار هيڅ حق نشته که کوم فرد يا گروپ په امریت تنقيد ونيسي نو سخته سزا ور کول کېږي تر دي چې که د حزب کوم شخص دا اختلاف جرأت وکړي نو کتل کېږي معمولي اختلاف هم د غداري مترادف گڼل کېږي.

۳: واحد نامزاد: په يو حزب نظام کې انتخابات دنمايش لپاره کېږي. په روسيه کې خلکو ته مختلف نماينده گان نه وي حزب دکمونيست حزب نامزاد شخص وي چې خلک دهغه په حق کې يا خلاف رايه اچونه کوي. ۴: د حزب د ارکانو محدوديت: د جمهوري حزبونو دنظام په شان په يو حزب نظام کې هم هر اتباع ته د حزب د شموليت موقع په لاس نه ورځي. د حزب کفيت تر مخصوصو خلکو پوري محدود وي چې دوي هم د ډير سختيو روسته په حزب کې شاملېږي.

۵: غير ذمدار حکومت: يو حزب خلکو ته حواب نشي ورکولاي او نه هم د اکثریت مطابق خپله پاليسي پر مخ بيولاي شي دوي عوامو ته هدايت کوي او هغوي د اصولو مطابق په ژوند تيرولو باندي مجبوروي او حزب په ټولو اومورو باندي نظر کوي.

۶: د قدرونو فقدان: جمهوريت، ازادي او تنفيذ په نامه کوم عنصر موجود نه وي له حقيقي جمهوري

قدرونو نه معاشره خالي وي او د خلکو د ذهنونو په نشونماکي کمي وي.¹⁸

¹⁸: نیاز، عبدالوحيد. (۱۳۷۲ش هـ). حقوق اساسي مقایسوي، چاپ سوم، انتشارات یوسف زاده ۷۸ مخ

۳مبحث - دوه حزبي نظامونو گټي او نواقص:

۱ جز: د دوه حزبي نظامونو گټي:

په دوه حزبي نظامونو کې چون ټول وزیران د یو حزب (حزب اکثریت) څخه وي نو ځکه دخورا استقامت څخه برخورداره وي او یوه باثباته کابینه جوړه وي دبائباته کابینې په اساس دحکومت ثبات هم ډېر وي او داسې هم ندي لکه چې په کثیرالحزبي نظامونو کې چې هر حزب د وزارت دچوکۍ دلاسته راوړلو لپاره هڅه کوي او حکومت یونوعه کمزوري سره مخ کېږي.

په دوه حزبي نظامونو کې د دیموکراسۍ تمثیلونکي یو واقعي نظام رامنځ ته کېږي او خلک په اسانۍ سره خپل نماینده گان ټاکي او دزیاتو سیاستونو بنکار نه گرځي د دې سره چې په دوه حزبي نظام کې د دیموکراسۍ یو واقعي تمثیلونکي نظام رامنځ ته کېږي ترڅنګ یې یو قوي اپوزیسیون (مخالف حزب) هم رامنځ ته کېږي چې دحکومت کړنې او نیمګړتیا وي په خورا دقت سره څاري.

لاسکي د دوه حزبه نظام دښه والي په هکله واي چې (دوه حزبه نظام یواځینۍ لاره او طریقه ده چې خلک کولای شي دانتخاباتو په دوران کې په مستقیم ډول خپل حکومت انتخاب کړي)

د دوه حزبي نظامونو بله ګټه داده چې پدې ډول نظامونو کې هرڅوک دمسئولیت احساس کوي او لکه کثیرالحزبي نظامونه داسې نه وي چې یو پر بل باندې ملامتیا ور اچوي او هر څوک خپل ځان پاک او بی مسؤلیته ګڼي ولې په دوه حزبي نظام کې همدا دوه حاکم حزبونه مسؤل دي نو ځکه

خو هريو خان شرمنده گي څخه ساتي او کارونه په بڼه دقت سره مخ پر وړاندې بيا يي.¹⁹

۲ جز: د دوه حزبي نظام نواقص

د دوه حزبي نظامونو يولوي نقص دمقننه قوي د اعتبار له منځه وړل دي ما نا دا چې په دوه حزبي نظام کې اجرايه قوه په مقننه قوي غلبه پيدا کوي او د مقننه قوي اعتبار په شدت سره له منځه وړي، او درآيي ورکونکو لپاره صرف دوه نظريې موجودې وي او يوه غير ديموکراتيکه فضا رامنځ ته کوي دهيواد وگړي صرف په دوه حزبونو پورې محدود پاتې کېږي او د وگړو هغه مفادات چې د دې حزبونو دحلقې څخه دباندې وي همداسې پاتې کېږي او عام وگړي ورته رسیده گي نشي کولاي پداسې حال کې چې په کثيرالحزبي نظامونو کې کېدای شي چې يو نه يو حزب هغه غوښتنو ته رسیده گي وکړي او دخلکو ضروريات رفع شي.

په دوه حزبه نظامونو کې اکثره د اوسني فکر خاوندان خان لور صلاحيت ته نشي رسولاي ځکه چې د حزب پخواني مشران ورته دصلاحيتونو داظهار موقع نه ورکوي همدارنگه دغه حزبونه مداومت پيدا کوي او پدې متيقين وي چې نور احزاب ورسره شتون نلري نوځکه هغه پالېسي چې دوي جوړه کړې عملي کوي او د قوم ذهنونو څخه استفاده نه کوي نو ځکه خو کېدای شي چې پدې نوع نظامونو کې کوم نوبت رامنځ ته نشي او د دې ترڅنگ دملت دمغز څخه هيڅ استفاده نه کېږي نو ځکه خو هم د دې امکان شته چې دخلکو ذهنونه د رکود سره مخ شي ، په دوه حزبه

¹⁹: بويکو، ولاديمر. (۱۹۹۳ م). دولت واپوزيسيون درافغانستان، ژباړن عزيز اريانفر، بنگاه انتشارات ميوند، کابل

نظامونو کي يواځي د دوطبقو يا د دوفکرو والا قدرت ته رسيږي او کيډاي شي چې دعوامو يوه برخه ديو فکر سره هم علاقه ونلري نو ځکه خو عدالت پکي په ښه توگه نشي تامين کيډلای ولي په کثيرالجزبي نظامونو کي بيا کيډاي شي چې عوام ديو حزب سره نه دبل حزب سره خوبه همنظره وي ځکه هلته خورا حزبونه او خورا زيات افکار موجود وي.²⁰

په هر حال اکثره علماء دخو حزبې نظامونو څخه بيا هم دوه حزبې نظام په مراتبو بهتر گڼي او دليل دا راوړي چې په دې نوع نظامونو کي ديو قوي اپوزيسيون په شتون کي چې د ديموکراسي دتحقق سازمانونو څخه يو مهم سازمان دي دهيواد پرمختگ په ښه ډول امکان پذيره دي.

۴مبحث: دخو حزبې نظامونوگټي او نواقص:

۱ جز دخو حزبې نظامونو گټي: سره د دې چې څو حزبې نظامونو په کلي ډول خپل اهميت دلایسه ورکړي دي ولي بيا هم ديو لږ مزایا وو څخه برخمن دي د دوه حزبې نظامونو نواقص په حقيقت کي دخو حزبې نظام مزایاوي دي لکه په څو حزبې نظامونو کي چې کله دخو احزابو څخه حکومت جوړيږي د اجرايه قوي ديکتاتوري ختميري همدارنگه مقننه قوه خپل استقلال پيدا کوي عوامو ته په پارلمان کي دخپلي خوښي د استازو د انتخاب زمينه مساعديري همدارنگه دعوامو لپاره په پارلمان کي خپل مدافعین پيدا کيږي عدالت برقراريري دعوامو منافع تامين کيږي د دې ترڅنگ دعوامو ذهنونو څخه ښه سالمه استفاده هم کيږي .

²⁰: اين قلي يور. (۱۳۹۰ ش هـ). ددکتر، جامعه شناسي سازمان ها، تهران .

۲ جز دڅو حزبي نظامونو نواقص: د دوه حزبي نظامونو بڼه والي په حقيقت کې د څو حزبي نظامونو بدوالي دي په هر حال د څو حزبه نظام بدوالي دارنگه بيانولاي شو.

څو حزبي نظامونه کې دهې واد مقننه قوه د دسيسو بنکار گرځي. په څو حزبي نظام کې په دايمي ډول دحکومت بې ثباتي وجود لري چې دغه بې ثباتي دحکومت اداري کارونو ته زيان رسوي. ديو قوي مخالف حزب (اپوزيسيون) دزياتو حزبونو په شتون کې څرنگه چې لازم دي هغه شان رشد او توسعه نه پيدا کوي.²¹

دریم فصل

د فشار گروپونه:

د فشار گروپونه، دي نفوذه ډلې، منفعتي ډلې او عقيدتي ډلې په عموم کې د فشار گروپونو مختلف عناوين دي مگر بعضي ليکوالان دهغوی ترمنځ فرق ته قایل دي چې وروسته به يې واضح کړو. د حزبونو او فشار گروپونو ترمنځ دوه مهم او اساسي فرقونه وجود لري. يو يې داچې سياسي احزاب درسمي سازمان او جوړښت لرونکي وي چې د فشار ډلې په رسمي توگه د داسي جوړښت په لرلو مکلفي ندي.

²¹: کويټي، مجله المجتمع. (۱۳۷۹ ش هـ). احزاب اسلامي ومشارکت پارلماني، ژباړن، محمد ملازاده، نشر احسان، تهران.

دويم داچي سياسي احزاب په بنکاره او رسمي توگه دسياسي قدرت دلاسته راوړلو لپاره هلې ځلې کوي پداسي حال کې چې د فشار گروپونه دسياسي قدرت دلاسته راوړلو لپاره په بنکاره توگه فعاليت نه کوي د دي ترڅنگ د فشار گروپونو اوسياسي احزابو تر منځ يو سلسله فرقونه شته چې په ځانگړي عنوان کې به يې بيا په خپل نوبت سره مطالعه کړو. د فشار گروپونو جوړښت نه لرل د دي گروپونو مطالعه سخته کړي ده په ځانگړي ډول د دي گروپونو متعددوالي.

لومړی مبحث- د فشار گروپونو تعريف او دهغوي متشکله عناصر:

د فشار گروپونه هغه سازمان دي چې د خپلو منافعو د دفاع لپاره په دولتي او عمومي قدرت باندې فشار راوړي تر څو دهغوي تصميمونه دخپلو منافعو سره عيار کړي او يا هم د مشترکو هدفونو لرونکي اشخاصو يوځای والي چې دخپلو هدفونو دتحقق لپاره دسياسي لاري څخه چې په عمومي قدرت باندې نفوذ ولري هلې ځلې کوي²² زيگلر د فشار گروپونه دارنگه تعريفوي(دخلکو منظمه ډله ده چې دخپلومنافعو دلاسته راوړلو لپاره سره يوځای کېږي او دحکومت په تصميمونو نفوذ واردوي بي له دي چې خپل غړي دي دحکومت رسمي مقامات وټاکي.

²²:قرضاوي، يوسف، اخوان المسلمین هفتاد سال دعوت ترتیب و جهاد، ژباړن، عبدالعزیز سلیمی، نشر احسان خیابان خسرو ۸۴مخ

د فشار گروپونه په سیاست کې نوي پدیده نده بلکې کولای شو چې له ډیر پخوا او همدارنگه په هر نظام کې یې شتون پیدا کړو ولي د دغو ډلو علمي پیژندنه او څیړنه پخپل ذات کې نوي رامنځ ته شوي ده. دلومړي ځل لپاره آرتور بنتلي په خپل کتاب کې د (رونډ حکومت) کوم چې په ۱۹۰۸ میلادي کې نشر شو د فشار گروپونه په منظمه توګه بر رسي کړي دي اما دي موضوع ته پراخه علمي توجه په ۱۹۴۵ م کال کې شروع شوه.

د فشار گروپونه دري عمده متشکله عناصر لري ۱: سازمان (جوړښت) ۲: له منافعو څخه دفاع ۳: د فشار اعمال چې هریو به یې په دي ډول مطالعه کوي.

اول جز سازمان (جوړښت): بعضي لیکوالان د فشار گروپونو د خود جوشه فعالیتونو او غیر سازمان یافته فعالیتونو د بیلوالی لپاره سازمان او جوړښت ضروري ګڼي ، اما بعضي لیکوالان هر اجتماعي حکومت چې پر دولت یاسازمانونو او احزابو باندي د فشار را وړلو سبب کېږي د فشار د گروپو تر نوم لاندي طبقه بندي کوي. آلموند او پاول د جوړښت له کبله دغه ډلې په څلورو اقسامو طبقه بندي کوي .

الف: بي نوم اونښانه منفعتي ډلې: چې په خود جوشه او ناپایداره توګه عموماً د تاوتریخوالی ډک فعالیتونو سره څرګندیږي.

ب: غیر ډلېزې منفعتي ډلې: غیر رسمي او غیر ارادي ډلې دي چې ده اعتقادي او جغرافیوي پیوندو په اساس سره یوځای کېږي او صحنې ته حاضرېږي.

ج: رسمي منفعتي ډلي: هغه ډلي دي چې په رسمي قالب کې څرگنديږي لکه پارلمان چې په عين وخت کې رسمي وظيفو د اجرا سره سره د فشار د ډلي په څير هم عمل کوي.

د: منطقه يي ډله اييزي منفعتي ډلي: لکه ارادي سازمانونه چې دبعضو ډلو له منافعو څخه د دفاع په خاطر تشکيل شوي دي.

څرگنديږي چې حد اقل د سازمان او جوړښت لرل حتمي دي ، ترڅو وکولاي شي دمورد نظر ډلي حدود مشخص کړي شي.

دوهم جز له منافعو څخه دفاع: د فشار گروپونو لپاره يواځي جوړښت او تشکيل کافي ندي بلکې د عکس العمل او مبارزي اداره او همدارنگه د فشار دايجاد وجود ولري ځکه يو تفاوته سازمان دهیڅ اثر منشا نشي کېدای سازمان بايد دخپلو اهدافو سره دځينو دمنافعو څخه دفاع کوونکي وي ، له بل پلوه دمنفعت مفهوم هم روښانه ندي اکثره امريکايي ليکوالان منفعت هغه پراخه مانا او مفهوم چې په واقيعت کې دمختلفو علاقو لرونکي وي په نظر کې نيسي چه نتيجه کې دمنفعت څخه بايد تنها دا برداشت ونشي چې منفعت يواځي مادي برخه لري.²³

²³: دولت يار، دولت. (۱۳۷۸ش هـ). نظام های معاصر، انتشارات سعيد، کابل ۱۱۸۰مخ

دریم جز- د فشار تطبیق: د سیاسي فعالیتونو له انواعو څخه یو هم د پخواني مروج عمل پر موجوده سیاسي قدرت باندې د فشار اعمالول دي. د جوړښت، ایډیالوژي، سیاسي، فرهنگي او بعضي نور ډیر عوامل د فشار ګروپونو په عکس العملونو کې مؤثر واقع کېږي. په هغه ټولنه کې چې د عمومي او سیاسي فرهنگ سطحه ټیټه وي د فشار ګروپونه هدف ته درسیډو لپاره له هیڅ نوع وسيلي څخه صرف نظر نکوي، د تهمتونو واریدول، د افرادو شخصي ژوند حوزي ته داخلیدل، بي حرمتي دهغو عواملو له جملې څخه دي چې په روسته پاتي ټولنو کې د فشار ګروپونو او حتي سیاسي احزاب ورڅخه استفاده کوي او متنفره سیاسي فضا رامنځته کوي چې د دې ناخوالي اولینه نتیجه داوی چې افراد د سیاست او نورو ټولنیزو فعالیتونو څخه صرف نظر کوي.

څلورم جز- استقلال: بعضي لیکوالان د فشار ګروپونو په استقلالیت باندې هم ټاکې دکوي که کومه ډله دبلي ډلي یا حزب تر نظارت لاندې وي هغه باید د فشار ګروپ ونه ګڼل شي بلکې په حقیقت کې دغه ډله دهغي ډلي چې دي یې تر نظارت لاندې وي دهغوي د فشار د تطبیق وسیله ده لازم دي چې د فشار ډله دومره استقلالیت ولري چې دخپلو ستراتیژیکو اهدافو لپاره تصمیم ونیسي ترڅو وکولای شي چې اقلأ دغه ډله د فشار په ګروپونو کې قرار ولري.

۲ مبحث-د فشار گروپونو ځانگړتياوي:

اول جز- شخصي نفع(مفادات): شخصي نفع په حقيقت کې د فشار گروپونو درامنځ ته کېدو وسيله ده. د مشترکو گټو لرونکي خلک سره جمع کېږي ترڅو داسې ډله جوړه کړي چې دخپلو گټو لپاره مبارزه وکړي. دوهم جز-پټه سياسي څيره: د فشار گروپونه نه غواړي چې خپله سياسي څيره په ښکاره څرگنده کړي نه يواځې داچې خپله سياسي څيره نه څرگندوي بلکې کله کله په ښکاره ډول سياسي صحنې ته په راتگ سره شرميزي. همدارنگه د فشارگروپونه د سياسي او غير سياسي فعاليتونو په منځنۍ سطحه کې قرار لري.²⁴

درېم جز- د فشار گروپونو اوسياسي احزابو ترمنځ فرق: سياسي احزاب دزياتو خلکو جمع والي دي او دهيواد په سياستونو کې په ښکاره ډول حياتي نقش لوبوي اما د فشار گروپونه محدود محفل لري دپردي ترشا خپل نقش لوبوي سياسي احزاب په سياست کې شرکت لري ځکه دهغوي ماهيت سياسي دي اما د فشار گروپونه داسې ندي ، حزب د سياسي قدرت دلاسته راوړلو هڅه کوي اما د فشار گروپونه دا هدف نلري. دو ورژه د فشارگروپونو او احزابو په اړه داسې ليکي(احزاب دتاريخ په معينه دوره(شلم قرن) کې په ديموکراسي نظامونو کې رامنځ ته شوي دي اما د فشار گروپونه په هره دوره او هر نوع رژيمونو کې ليدل کېږي د فشار گروپونو حدود د سياسي احزابو د حدود څخه کم دي په حقيقت کې احزاب هغه سازمانونه دي چې د سياسي قدرت دلاسته راوړلو لپاره رامنځ

²⁴: آلن ر ، بال . (۱۳۶۹ش هـ) . سياست و حکومت جديد ، ژباړن ، عبدالرحمن عالم ، نشر قوس ۱۸۸مخ

ته شوي دي بر عكس د فشار گروپونه غير سياسي سازمانونه دي چې سياسي فعاليتونه يې په قدرت باندې نفوذ نلري.

څلورم جز-د فشار گروپونه سياسي او يا نيمه سياسي دي: بعضي د فشار گروپونه چې اوب مهاله منافع څخه حمايت کوي سياسي دي او هڅه کوي د اعضاو د مشترکو امتيازاتو د تامين لپاره په سياسي بهير کې مشارکت کوي، اما بعضي له دغو ډلو څخه د اعتقادي، مذهبي او ياهم له بشر دوستانه اهدافو څخه حمايت لپاره په موقت ډول تشکيل شوي دي او دهغوی فعاليتونه په حکومتي فعاليتونو پورې نه مربوطيږي.

پنځم جز- جهانشمول والي: د فشار گروپونه جهانشموله دي او دنړۍ په هريواد کې شتون لري.

دريم بحث: د فشار گروپونو پيژندنه او پيشنه (تقسيم بندي):

لکه څرنگه چې مو مخکې هم و ويل چې د فشار د گروپونو متعدد والي د دې گروپونو پيژندنه خورا سخته کړي ده خو بيا هم په هر حال علماء د دغو گروپونو په پيژندنه کې ارام ندي پاتي شوي او خپلې هڅې يې جاري ساتلي دي او بالاخره دخپلو زياتو هڅو نه روسته يې د دغو گروپونو تقسيم بندي دڅو معيارونو په نظر کې نيولو نه روسته په دې ډول کړي ده.

الف- د فشار گروپونو وپيشنه د داخلي جوړښت له کبله:

په لومړي سر کې کولاي شو چې د فشار گروپونه به دهغوی د غړو په اساس په لويو او کوچنيو گروپونو تقسيم کړو او بيا يې د عضويت د ځانگړني په اساس هم تقسيم کولاي شو چې ارادي او غير ارادي دي. په ارادي ډلو کې اشخاص د پخوانيو معلوماتو او خبرتياوو په لرلو سره د يوې ډلې په تشکيل

کې یوځای کېږي. اما په غیر ارادي کې د ډلې شتون دهغو دغرو له ارادې سره کوم تړاو نلري لکه دخیبناو او دوستانو ډلې

ب-د فشار گروپونو ویشنه د منافعو او اهدافو په اساس:

له دې زاویې څخه کولای شو چې گروپونه په مادي او معنوي ډلو تقسیم کړو.

1-مادي (منفعتي ډله): معمولاً دغه نوع ډلې حرفه یې او شغله پېشه وي چې دهغه خطرونو څخه دفاع کوي کوم چې د دوي شغل او دپېشې ته متوجه وي. د دوي له ډلې څخه کارگري او کارفرما اتحادیې دخاص اهمیت لرونکې دي چې د سرمایه داري ټولني دوه اساسي طبقې تشکېلوي. دغه اتحادیې دسیاسي حزبونو له قدرتمندو متو څخه هم حسابیږي.مثلاً په فرانسه کې د CGT اتحادیه چې دکمونیسټ حزب او همدارنگه د CFDT اتحادیه چې دسیوسیالیست حزب سره تړاو لري. د دې ترڅنګ دالمان CSA اتحادیې کنفدراسیون چې دسوسیال دیموکرات حزب سره سیاسي تړاو لري.²⁵

۲-د معنوي منافعو دمدافغینو ډلې: د اولې ډلې برعکس غیرمادي ډلې دي چې د عقیدتي، مذهبي، روشنفکري وغیره وته شاملې دي. د دغو ډلو نمونې لکه دبنځو طرفداران پخواني جنګ جویان (دوم نړیوال جنګ) او همدارنگه دعلم او فرهنگ سازمان چې دغه ټول بیا دکارگري او دهقاني طبقې سره بلا فرق لري.

ج-د فشار گروپونو وپښنه د غړو(اعضاو) دحقوقې شخصیت له کبله:

²⁵: امجد، محمد.(۱۳۸۸ش ه). سیاست و حکومت در ایالت متحده، تهران ۹۸۰مخ

دلته ڪولائي شو چي دعمومي او خصوصي ڊلوٽرمنڇ فرق ته ڦائل شو. هغه ڊلي چي داوسي ڊونڪو (شهروندان) اشخاصوپه نوم سره تشڪيل شي دخوصي ڊلي ڇخه عبارت دي. او هغه دولتي سازمانونه چي ديوي خاصي منافع لرونڪو په نوم په نورو دولتي نهادونوباندي د فشار په اعمالو لاس پوري ڪوي او حتي له تهديدونو ڇخه هم وي ره نلري عمومي ڊلي گنل ڪي ڙي.

دمثال په ڊول لڪه څرنگه چي دنشر شويو اسنادو او دمدارڪو ڇخه څرگنديڙي چي په ڪال ۱۹۶۳ د امريڪا دجمهور ريس وڙنه د دغه هيواد څارگري اداري CIA او پنتاگون لاسته راوړنه وه. د دي عمل تفسير دادي چي دامريڪا نظاميان او د CIA غري د امريڪا او شوروي له نڙدي سياست ڇخه ڪوم چي د دغو دوه (CIA او پنتاگون) دنفوڏ دڪموالي سبب ڪي ڙي ناخوبنه دي. همدارنگه ڪولائي شو چي يوه بله ويشنه هم وڪرو ڪوم چي فرق په مابين دملي او بين المللي ڊلو ڪي ده.²⁶

څلورم بحث- د فشار گروپونو ڄانگري دندي:

د فشار دگروپونو غير تخربي ڪارونه تر ڊبره حده دسياسي احزابو په څيردي اما په اندازه او تعداد ڪي دسياسي احزابو ڇخه د فشار د گروپونو دغه ڪارونه زيات دي. ڪه احزاب په جمعي ڊول گتي رسوي خو د فشار گروپونه په پيوندي ڊول خلکو ته گتي رسوي او دخلکو منافع ديوي غوبنتي په قالب ڪي بيانوي جي دا عمل يي دخلکو درضايت سبب شوي

²⁶: نقيب زاده، احمد. (۱۳۸۸ل). احزاب سياسي وگروه هاي ذي نفوذ، نشرقوس.

دي چي هغوى يې د انفرادي اقداماتو اوخشونت اميزه فعاليتونو څخه منع كړي دي.

د فشار دگروپونو رول په اجتماعي مدغم والي كې هم له پامه نشو غورځولاي ځكه دشخص اړيكه دجامعي سره په شروع كې دشغل او عقيدتي ډلو په اساس صورت نيسي.

كه سياسي نظام يې داسي وي چې په هغه كې دټولو ډلو دغوښتنو لپاره قانوني لارې وجود ولري او اجتماعي ډلې د ديموكراسي دفرهنگ څخه مستفيدي وي نو هغه نه غواړي چې دخپلې ډلې غوښتنې په نورو تحميل كړي ، دسياسي نظام كړنې په مجموع كې شايد دټولو گروپونو او ډلو دكړنو مطابق وي، له بل پلوه بايد ټوله د ادغام او يو والي ترحده رسيدلي وي چې دمتفاوته ډلو غوښتنې يو دبل سره مخالفې نه وي او يو له بل سره دبيلوالي حالت دځان لپاره غوره نكړي د فشار ډلو په رامنځ ته كېدو كې يو بل پټ راز دايتاليا شمال چې د دي هيواد دجنوب سره خورا اقتصادي توپير لري نو ځكه خو په جنوب كې دمافيايي ډلو د رامنځ ته كېدو سبب گرځېدلي دي.

يا په هغه ټولنو كې چې خلك پكې دفقير او غني ترمنځ په خورا فرق قائل وي نو پدي ټولنو كې دغريبو ډله هيڅكله هم دي ته انتظار نه باسي چې گواكي د دوي غوښتنې دي په ارامه توگه ترنورو پوري ورسوي بلكي دوي دمسلمحانه مبارزې په اقدام كولو باندې مجبوريري چې پدي حالت كې دمافيايي ډلو په عوض كې چريكي ډلې راپيدا كېږي.

د فشار گروپونو له ډلې څخه خطرناك تريني ډلې يې عقيدتي او ايډيالوژيكي ډلې دي چې دوي دځان پر وړاندې ټولې لارې بندې كني او

خپلو هیلو ته د رسي دو لپاره هېڅ کومه قانوني لاره نه وي او همدارنگه دوي نشي کولاي چې دخپلي عقيدې څخه صرف نظر وکړي له همدې ځايه ده چې دهغه ټولو ډلو او گروپونو کوم چې دټولني دسياسي نظام ساتونکي دي صلاح په دې کې ده چې دغه ډول گروپونوته دفرار کومه لاره پيدا نکړي. ځکه سياسي نظام د دغه ډلو ډلولپاره له دو لارو څخه بله کومه لار نلري. يابه دغه ډول گروپونه کاملاً د زوال سره مخ کوي او يابه هم دهغوي دقانوني فعاليتونو لپاره لاره پيدا کوي. ښه به وي چې که د دوهمي لاري څخه استفاده وشي ځکه چې تخريبي ډلې په تدريج سره دحالاتو سره ځان برابره وي او شايد د اور په څير د اير و لاندي عمل ونکړي.

ه بحث: د فشار گروپونو سياسي اهميت:

د فشار گروپونه په ديموکراتيک او په توتاليتري حکومتونو کې عمده نقش لري په ديموکراتيک حکومت کې د فشار گروپونو فعاليت حکومت ته متوجه وي اما په توتاليتري حکومتونو کې په کلي ډول په مخالف جهت کې جريان لري د فشار گروپونو رول او نقش کولاي شو چې په لاندي ډول مطالعه کړو.

۱ د فشار گروپونه او انتخابات: دزياتو فشار گروپونو لپاره انتخابات دتوجه وړ دي ځکه د انتخاباتو په اساس کولاي شي چې دخپلي خوښي اشخاص انتخاب او دهغوی په واسطه دحکومت دکار کولو په ميکانيزم باندي نفوذ ولري د فشار گروپونه دانتخاباتو په مختلفو برخوکې (دنوماندانو معرفي درايو راټولونه او انتخاباتي مبارزه) کې هلي ځلي کوي او غواړي چې په

مقننه قوه کې دخپلي خوښي چوکۍ ولري ، اما دغه گروپونه خپله سياسي لوبه دپېردي ترشا سرته رسوي امکان لري چې د فشارگروپونه دخپلي خوښي نوماندانو لپاره ديو سياسي حزب څخه ملاتړ وکړي او له دي امله چې زيات رايه ورکونکي په اختيار کې لري نو په اسانۍ سره کولاي شي چې ديو حزب سره چنه ووهي دخپلي خوښي وړ خلک د دي يا هغه حزب دغو په نوم معرفي کړي،کېدای شي چې بعضي پرنفوذ فشارگروپونه سره متحد شي او يو سياسي حزب دي ته اماده کړي چې داسي اشخاص انتخاباتو ته معرفي کړي کوم چې د دوي دمنافعو بهترين مدافعین دي. نو ځکه خو بيا انتخاب شوي اشخاص د زړه له کومي د دوي دمنافعو دفاع کوي.

۲ فشار گروپونه او مقننه قوه: انتخاب شوي اشخاص دحکومت په تصميم نيونه کې د فشار گروپونو په ملاتړ دحکومت په تصميم نيونه کې گډون کوي کوم چې د فشارگروپونو ته خورا مؤثر تماميږي.

۳ فشار گروپونه او اجرايه قوه: د فشار گروپونه په اجرايه قوه کوم چې دهيواد عمومي سياستونه تدوينوي خپل نفوذ اعمالوي په پارلماني حکومتونو کې د فشار گروپونه دمقننه قوي له لاري په اجرايه قوي نفوذ واردوي، په مقننه قوه کې د فشارگروپونومنتخب غړي دسوالونو په طرح کولو، استيضاح، دمجلس دجلسو موقتي تعطيل دمقننه قوه دمشورتي کميټو د رسمي پيشنهادو په اساس په اجرايه قوه خپل نفوذ اعمالوي.²⁷

په امريکا کې د فشار گروپونه دمقننه قوي دسنا مجلس دجلسو دموقتي تعطيل په اساس ريس جمهور د فشار لاندي را ولي ترڅو د دوي دخوښي

²⁷: نقيب زاده، احمد. (۱۳۸۸ل). احزاب سياسي وگروه هاي ذي نفوذ، نشرقوس .

ور خلک(سیاسي نظامي او دیپلوماتیک) مقامات دسنا مجلس ته معرفي کړي.

۴ د فشار گروپونه او قضايه قوه: قضايه قوه هم د فشار گروپونو له نفوذ څخه مصونه نده، سره د دې چې قضايه قوه دسياسي لحاظه بیطرفه ده اما د فشار گروپونه د عمومي افکارو د مؤثر هجوم له لاري د قضايي بهير په شاوخوا باندي نفوذ اعمالوي د قضاتو د فشار لاندي نیول يا دهغوئ مخه نیول مطلوب نده، اما د عمومي افکارو رامنځ ته کول په قضاتو باندي د نفوذ د اعمالولو لپاره یوه دیموکراتیکه لاره گڼل کېږي.

دهیواد عالي دیوان هم د مقالو او مجلو د نظرونو د تاثیر لاندي راځي مهمي سرمقالي همدارنگه بعضي مهمي حقوقي نظريي په هیواد کې د قضاتو تر لاسونو ور رسېږي. په امریکا کې کله چې د قضاتو په انتخاب کې سیاست ملاحظات وجود لري نو د فشار گروپونه مداخله کوي تر څو نوماند قاضي رد کړي او یا دخپلي خوښي قاضي تائیدوي نو له دې څخه د فشار گروپونو نفوذ په قضايه قوه له ورايه څرگندېږي.²⁸

۵ عمومي افکار او د فشار گروپونه: د فشار گروپونه په ټولوسياسي نظامونو کې د عمومي افکارو په رامنځ ته کولو کې مهم رول لري. د چاپلوز په وینا د فشار گروپونه دخلکو په ذهنونو د نفوذ لپاره دري ډوله ستراتیژي لري .

²⁸: مصون، غلام سخي. (۱۳۵۴ش هـ). روابط بين المللي افغانستان از نگاه حقوق عمومي بين المللي، انتشارات سعید، کابل .

اول: دخلکو دتعقل دقوي او توانايي سره وصل کيږي او دا کار دانتشاراتو او خپرونو په ځانگړي راپورونو، بياني، دمطبوعاتو کنفرانسونو جوړونه او دپراخو بحثونو له لاري سرته رسوي.

دوهم: دنفرتي عواطفو ترغيب، وپره او ډار او بله هرنوعه عاطفه انتخابوي ترڅو افکارو ته تغير ورکړي.

درېم: دخپلو غوښتنو لپاره دتوجه جلبولو دمحبوبيت دپيدا کولو تکتیک په کار اچوي او دتبليغاتو او درايه ورکونکو يا نفوذ لرونکو څخه دځانگړي غوښتنې په اساس خپل نفوذ څرگنده وي. پس دي ته په کتو سره ويلاي شو چې ديموکراتيکو حکومتونو کي د فشار گروپونو عمده رول او هر وخت چې وغواړي دمسئليت احساس وکړي نو سياسي نهادونه د فشار لاندې راولي ترڅو د دوي دنظر وړ منافع تامين کړي.²⁹

تبصره: څرنگه چې په دي ليکنه کي مونږ درې عمده موضوع گانوته اشاره وکړه چې يوپخپله سياسي احزاب و او بل يي هغه نظامونه وو کوم

²⁹: مايکل راسکين رابرت کوردو جيمز ميديوريس او والتر جونز. (۱۹۸۹ م). پوليتيکل ساينس ژباړه او لنډيز، ډاکټر محمد صديق ظهير، علامه رشاد خپرندويه ټولنه کندهار

چې د دغو ډلو تپلو څخه رامنځ ته کېږي چې هغه مونږ په مکمله توګه مخکې تشریح کړي دي او په پای کې یوه بله موضوع د فشار ګروپونه مو هم تشریح کړي دي چې دهغوي پېژندنه، انواع او سیاسي اهمیت مو هم په مکمل ډول تشریح کړه، دلته د یو خبري یادونه ضروري بولم هغه دا چې مخکې موږ د فشار ګروپونو اوسیاوسي احزابو ترمنځ فرق ته اشاره وکړه او په ډیره بڼه توګه مو واضح کړل ولې د دې ترڅنګ یوه بله ډله هم وجود لري چې هغه هم په دولت باندي په شکل داشکالو فشار واردوي او دغه کوچنی ډله بیا دخاصو منافعو مدافعین بلل کېږي کومه چې تنها د دي لپاره رامنځ ته کېږي چې یواځې دخپلو منافعو څخه دفاع وکړي او بس که څه هم دغه ډله هم په حکومت باندي فشار واردوي خو بیا هم د فشار دهغه ګروپونو سره کوم چې مونږ مخکې مطالعه کړل دغه ډله فرق لري هغه دا چې دغه ډله تنها لکه څنګه چې مو مخکې و ویل دخپلو منافعو نه دفاع کوي او بل هیڅ کوم نوع غرض نلري لکه دګوډانو او شلیانو اتحادیه. که په حکومت فشار راوړي هم یواځې په یوه کوچنی او محدوده ساحه کې به وي او کېدای شي چې د دوي حرکتونه دومره قوي هم نه څومره چې د فشار دګروپونو وي او د دي ترڅنګ یې یو بل لوي فرق چې د فشار دګروپونو سره یې لري هغه دادي چې د فشار ګروپونه د پردې تر شاه په یوه اندازه سیاسي لوبه ترسره کوي ولي خاصو منافعو مدافعین هیڅکله هم داسي خاصیت نلري.

لکه څرنګه چې مو مخکې هم و ویل چې د فشار ګروپونه کېدای شي چې د انتخاباتو په وخت کې دنورو ډلو سره لاس یو کړي او له دي لاري هم په حکومت فشار واچوي خو دخاصو منافعو مدافعین بیا داسي اعمال

نکوي او دا ډلې په خپل ذات کې ډېرې کوچنۍ هم وي او حرکات يې هم دومره مؤثره نه وي ، نو کولاي شو چې مونږ ډي نفوذه ډلې په دريو عمده کټگوريو تقسيم کړو.

۱- سياسي احزاب

۲- د فشار گروپونه

۳- د خاصو منافعو مدافعین

چې دغه دوه اولې ډلې مونږ په خپله ليکنه کې په مکمل ډول تشریح کړي دي او پاتې دريمه يوه يې (د خاصو منافعو مدافعينو) ته مو په لنډ ډول په تبصره کې اشاره وکړه او په همدې اکتفاء کو. ياده دي وي چې د خاصو منافعو مدافعین هم لکه د فشار گروپونه ښه والي اوبدوالي لري. همدارنگه دغه ډلې مختلفې انواع لري او ځانگړې دندې يې هم ديادولو وړ دي خو دا چې ليکنه خورا پراخه نشي مونږ يواځې ترينه دتبصرې په ډول يادونه وکړه اونور يې په خپل ځاي پرېږدو.

پايله

داليکنه چي په کل کي سياسي احزابو او ذي نفوذه ډلو ته ځانگړي کړاي شوي وه او همدا ډلې پکي تشریح شوي ، ددې څخه معلوميري چي په يو هیواد کي دښي حکومتداری لپاره دسياسي احزابو او دفشارگروپونو او داسي نور ذي نفوذه ډلو شتون حتمي او لازمي امر دي او دښي حکومتولی تصور بیدون له دي ډلو څخه ناممکنه ده د دي ترڅنگ چي لازمه ده چي دغه ډلې هم خپل ځانونه وپیژني، خپل قانوني صلاحیتونه درک کړي او همدارنگه د دوي ټول فعالیتونه باید په یوسالم رقابت استواري وي او کنه غیر له دي نه که داسي ډلې هیڅ وجود ونلري لا بهتر دي، یو بل څه چي له دي لیکنې لاسته راځي هغه دحزبي نظامونو په هکله یوڅو نقطې دي هغه چي لازم دي باید په هیواد کي حزبي سیستم وجود ولري ، ترڅو له یو طرفه دخلکو ارزو گاني پوره شي او له بل پلوه به دچارواکو له ذهنونو څخه د دیکتاتوري حس هم له منځه تللي وي ، د دي ترڅنگ په یو هیواد کي دحزبي نظامونو شتون دهغه هیواد دپرمختگ تر ټولو ښه وسیله ده بالخصوص دیو قوي آپوزیسیون په شتون کي خو بیا پرمختگ نه بلکي پرمختگونه ډېر ښه تحقق پیدا کولای شي.

دحزبي نظامونو دڅرنګوالي په مورد ویلای شو چي که په یوهیواد کي دوه گوني حزبي نظام وي تر بل هر نوع حزبي نظامونو څخه مؤثر تمامیدلای شي لکه څرنګه چي دي خبري ته مور په خپل وخت کي هم اشاره وکړه او په مکمل ډول مو تشریح کړي دي نوپه خلاصه توگه ویلای وایوچي له یو حزبي او څو حزبي نظامونو څخه دوه حزبي نظام غوره دي له بل پلوه

دندړی په بعضي پرمخ تللیو هیوادونو کې هم دوه حزبي نظامونه وجود لري لکه دامریکامتحدہ ایالاتو ، انگلستان او داسې نور هیوادونه.

وړاندیزونه:

- ۱: لازم گڼم چې سیاسي احزاب تر هرڅه دمخه له قانون څخه خبراوي ولري او خپلې ټولې چارې دقانون مطابق مخ پر وړاندې بوځي
- ۲: دیو ملت د ارمانونو دپوره کیدو لپاره دوه گوني حزبي سیستم بهتره گڼم.
- ۳: په یو هیواد کې دسیاسي احزابو شتون راته حتمي بنکاري.
- ۴: ضرور گڼم چې سیاسي گوندونه هم خپل نظریات په او اهداف په بنکاره ډول په خپلو اساسنامو کې ځای پر ځای کړي.
- ۳: مخالف گوند ته ضرور گڼم چې په واقیعي ډول د یو قوي اپوزیسیون دنده پرمخ بوځي نه دا چې دخپلو شخصي منافعو په نظر کې نیولو سره فعالیتونه وکړي.
- ۴: د یو اپوزیسیون نظریات نه باید په یوې محدودې ساحې پورې محدودې وي لازم بولم چې یو لوي اپوزیسیون دیو لوي فکر لرونکي وي.
- ۵: د افغان حکومت موجوده اپوزیسیون هم راته قانوني اپوزیسیون نه بنکاري البته شتون به یې قانوني بڼه ولري خو د دوي ټول نظریات یواځي

د دوي تر شخصي منافعو پوري محدودې دي، ورته لازم بولم چي خپله کاري او دنظر ساحه پراخه کړي.

۵: د اپوزيسيون د رامنځ ته کيدو لپاره لازم بولم چي اول دوي دخپل فعاليت سطحې و پيژني او بيايي په تشکيل غور وکړي.

۶: يو اپوزيسيون نه بايد تنها د دي لپاره وي چي ځان هدف ته ورسوي او يواځي انتخاباتي مسائل وپيژني اوبس، بلکي لازمه ده چي دحاکم حکومت د اعمالو يوه قوي څارونکي وي او دهغوي دنیکو اعمالو ستاينه هم وکړي.

۷: د يو اپوزيسيون لپاره لازم بولم چي وخت پر وخت دحکومت کړني وگوري او قوي نظارت ترينه ولري د دي ترڅنگ اپوزيسيون بايد تل مدام خپل ملاتړي وپيژني او تکرارًا وایم چي نه يواځي د انتخاباتو په وخت کي خلک وپيژني او ورسره راشه درشه ولري .

۸: دگوندونو ترڅنگ په هيواد کي نورې ذې نفوذه ډلې هم راته ضرور بنکاري بڼه ده چي په يو هيواد کي مختلف د فشار گروپونه وجود ولري ترڅو حکومت خپلوني مگړتياو ته متوجه کړي.

۹: بڼه به وي چي سياسي گوندونه دهيواد په مختلفو ولاياتوکي څانگي ولري.

۱۰: دمطلق العنانه حکومت دله منځه وړو لپاره دحزبي نظامونو شتون ترټولو بهترينه لار ده.

ماخذونه

۱: عالم، عبدالرحمن. (۱۳۷۳ش هـ). بنيادهاي علم سياست، نشر ني، تهران

۲: بشريه، حسين. (۱۳۷۰ش هـ). آموزش دانش سياسي، نشر نگاه معاصر.

- ۳: ملک، فاروق. (۱۳۶۶ ش هـ). ملک، خرم، اصول سیاسات، ناشر جدید بک ډیو
- ۴: دافغانستان اسلامي جمهوریت، د سیاسي گوندونو قانون. (۱۳۸۸ ل). رسمي جریده، د عدلي وزارت، کابل.
- ۵: شینواري، بشارت الله. (۱۳۹۴ ل). عمومي اساسي حقوق، ننگرهار پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی.
- ۶: مایکل راسکین رابرت کورډ و جیمز میډیوریس او والتز جونز. (۱۹۸۹ م). پولیتیکل ساینس ژباړه او لنډیز، ډاکټر محمد صدیق ظهیر، علامه رشاد خپرندویه ټولنه کندهار
- ۷: نقیب زاده، احمد. (۱۳۸۸ ل). احزاب سیاسي وگروه هاي ذي نفوذ، نشر قوس.
- ۸: نیاز، عبدالوحید. (۱۳۷۲ ش هـ). حقوق اساسي مقایسه یی، چاپ سوم، انتشارات یوسف زاده
- ۹: آلن ر، بال، (۱۳۶۹ ش هـ). سیاست و حکومت جدید، ژباړن، عبدالرحمن عالم، نشر قومس
- ۱۰: بویکو، ولادیمیر. (۱۹۹۳ م). دولت و اپوزیسیون در افغانستان، ژباړن عزیز اریانفر، بنگاه انتشارات میوند، کابل.
- ۱۱: مصوٰن، غلام سخي. (۱۳۵۴ ش هـ). روابط بین المللي افغانستان از نگاه حقوق عمومي بین المللي، انتشارات سعید، کابل.

۱۲: دولت یار، دولت. (۱۳۷۸ ش هـ). نظام های معاصر، انتشارات سعید، کابل .

۱۳: این قلی یور. (۱۳۹۰ ش هـ). دکتر، جامعه شناسی سازمان ها، تهران .

۱۴: کویتی، مجله المجتمع. (۱۳۷۹ ش هـ). احزاب اسلامی و مشارکت پارلمانی، ژبازن، محمد ملازاده، نشر احسان، تهران .

۱۵: امجد، محمد. (۱۳۸۸ ش هـ). سیاست و حکومت در ایالت متحده، تهران .

۱۶: قرضاوی، داکتر یوسف، اخوان المسلمین هفتاد سال دعوت ترتیب و جهاد، ژبازن، عبدالعزیز سلیمی، نشر احسان خیابان خسرو

۱۷: قرضاوی، داکتر یوسف. (۱۳۸۱ ش هـ). فقه سیاسی،

ژبازن، عبدالعزیز، سلیمی

۱۸: انترنت، گوگل ویبپانه

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**